

priče iz mladosti

priče iz mladosti

Požega, jun 2021.

umesto predgovora	Ženski glasovi Mladosti, Slađana Petrović Varagić	6
	O fabrici „Mladost“ trikotaža i konfekcija Požega	10
priče pričaju:	Zlata Aleksić	20
	Danica Babić	34
	Gordana Bajić	44
	Milesa Bojović	52
	Ema Ilinčić	60
	Ružica Korać	68
	Zoran Luković	76
	Olga Marković Šumarka	84
	Staka Novaković	102
	Božana Petrović	112
	Radmila Ilić	120
O kolektivu Mu60	Mladost u šezdesetim	136

Ženski glasovi Mladosti

Slađana Petrović Varagić

Fabrika „Mladost“ - trikotaža i konfekcija Požega osnovana je krajem pedesetih godina prošlog veka (1958), u periodu kada se u Jugoslaviji već uveliko sprovode snažni procesi obnove ratom razrušene zemlje, podsticanja njenog ekonomskog razvoja, kao i opismenjavanja stanovništva. Proces opšte modernizacije zemlje imao je za cilj ublažavanje društvene nejednakosti. Takođe, od polovine pedesetih u Jugoslaviji se sprovodi niz ekonomskih reformi, koje se upravo mogu tumačiti kao zametak potonjih procesa post-socijalističke tranzicije¹. Tokom perioda šezdesetih i sedamdesetih godina prati se proces postepene društveno-ekonomske liberalizacije. Gledajući na ovaj period, današnje kulturne prakse kolebaju

se između dva polariteta „ideološkog jednodimenzionalnog“ i „ekonomskog blagostanja“, a najčešće ostaju na nivou sentimenta – jugonostalgije i utopije humanijeg sveta. Sam fenomen „blagostanja“ reflektuje ambivalenciju dveju utopija – utopije proizvodnje i utopije potrošnje. Dalje, put od jedne utopije ka drugoj anti-utopiji, od komunizma do konzumerizma, vodi ka „individualnom blagostanju“ koje potire prvobitne pretese jednakosti. Kasniji procesi u osamdesetim i devedesetim podsećaju da je suočavanje sa „utopijom“ i pokušaj demokratizacije društva, skupo plaćen (ras)prodajom infrastrukture izgrađene u periodu socijalizma. Podržavanje društvene imovine vodilo je ka procesima privatizacije, a pitanja jednakosti klase, zamenjena su pitanjima „jednakosti nacije“, što je dalje vodilo raspadu multinacionalne države.

„Mladost“ - trikotaža i konfekcija Požega, poput brojnih drugih fabrika širom Jugoslavije, predstavljala je osoben socijalistički mikrokosmos, gradeći među svojim radnicama/ima specifičan osećaj pripadnosti, solidarnosti i važnosti sopstvene uloge u sveopštem društvenom razvoju. Industrijalizacija društva stvorila je specifične načine života, uticala na emancipaciju žena unutar manjih patrijarhalnih i ruralnih sredina. Kasniji procesi deindustrijalizacije i zatvaranja fabrika degradirali su uspostavljene vrednosne okvire, a generacije radnica koje su nosile borbu za status radne žene, danas bolno prihvataju saznanje da njihova žrtva nema vrednost za današnje i buduće generacije.

Knjiga „Priče iz Mladosti“ nastoji da zabeleži nečujne

¹ Branislav Dimitrijević, *Potrošeni socijalizam. Kultura, konzumerizam i društvena imaginacija u Jugoslaviji (1950–1974)*, Beograd, 2016.

„ženske glasove“ – živu reč bivših radnica tekstilne industrije - fabrike „Mladost“ u Požegi. Njihove priče su svedočenja o izgradnji razrušene zemlje nakon rata, o emancipaciji društva, o borbi za jednakost, za ženska i radnička prava, o izgradnji zajednice. Objavljivanjem ove knjige priča nastalih kroz transkripciju intervjua sa bivšim radnicama „Mladosti“ koji su vođeni u periodu od 2018. do 2021. godine, ostaje sačuvana oralna istorija sagledana iz ugla žena zaposlenih u tekstilnom sektoru u Srbiji i Jugoslaviji. Priče na specifičan način, ponegde više ili manje intiman, govore o modernizaciji i industrijalizaciji zemlje pedesetih godina prošlog veka, o ulozi fabrike u životu jedne manje zajednice i u životu svakog pojedinca, o načinu rada, problemima sa kojima su se suočavale žene radnice obnašajući više uloga – zaposlene žene, političke radnice, poljoprivrednice, supruge, majke, ćerke i slično. Priče daju jasniji uvid u organizaciju posla u velikoj tekstilnoj fabrici, o podeli rada, radu na učinak – normu, o hijerarhiji, ali o i jednakosti. Tesktilna industrija je prema rečima naših sagovornica uvek bila potplaćena, budući da se deo zarade od njihovog rada odvajao u zajednička društvena ulaganja, u samu fabriku i druge objekte – u dalju modernizaciju i industrijalizaciju. Takođe, priče naših sagovornica omogućavaju i sagledavanje posledica deindustrijalizacije i gašenja fabrike na kvalitet života, na identitet i status ovih žena u malim patrijarhalnim zajednicama.

Zaključuje se da je uz održavanje domaćinstva, brigu o porodici i deci, ženama zaposlenim u tekstilnoj industriji bilo posebno teško ostvariti punu ravnopravnost na planu rada,

a još teže pronaći dovoljno vremena i motivacije za učešće u političkom životu. Potplaćenost „ženskih poslova“ ukazuje na rodno zasnovanu opresiju i u socijalističkom uređenju, što je uzrokovalo stalnu potrebu žene da sinhrono deluje na dva fronta – u borbi za jednakost i prava radničke klase, ali i u borbi za rodnu ravnopravnost.

O fabrici Mladost

Fabrika „Mladost“ trikotaža i konfekcija Požega bila je jedna od najvećih i najznačajnijih fabrika tekstila na tržištu nekadašnje Jugoslavije. Sve do kraja osamdesetih godina prošlog veka upošljavala je oko 1200 radnica i radnika i bila je „najuspešnija radna organizacija u požeškoj opštini i jedna od boljih među konfektionarima Srbije“¹. U proizvodnom objektu koji se prostirao na 8500 m² nalazile su se stotine šivaćih i drugih mašina na kojima su u tri smene radile žene iz Požege i okoline, proizvodeći tekstilne proizvode za jugoslovensko tržište i izvoz. Pored glavnog pogona u Požegi, fabrika je imala dva izdvojena pogona u selima Roge i Ježevica. „Mladost“ je izvozila svoje proizvode u SR Nemačku, Holandiju, Poljsku, Mađarsku, Čehoslovačku i DR Nemačku². Kraj 2007. godine fabrika „Mladost“ sačekala je sa ukupno deset zaposlenih i u velikim dugovima. Privatizovana je 2008. godine.

1 M. Pavlović, Mladost „bez poreza“, *Večernje novosti*, 1988.

2 Đ. P. Izvoz „Mladosti“ 559 miliona dinara, *Politika*, 28. april 1987.

Izvodi iz Statuta „Mladost“ trikotaža i konfekcija Požega – Srbija iz 1973. godine ¹

Član 1.

Radnici „Mladosti“ trikotaže i konfekcije Požega – Srbija slobodno udružuju svoj rad na osnovu društvenih sredstava i samoupravljanja, trajno organizuju i unapređuju poslovanje, uređuju međusobne odnose u radu, upravljaju poslovima i sredstvima društvene reprodukcije i odlučuju o pitanjima svog društveno-ekonomskog položaja.

Član 3.

Preduzeće „Mladost“ trikotaža i konfekcija Požega, osnovano je rešenjem NOO Požega br. 04-3334/1-58 od 12.11.1958. godine pod nazivom „Maljen“ Preduzeće za izradu rublja i odeće Požega. Zaključkom Radničkog saveta preduzeća i rešenjem NOO Požega br. 01-127/1-60 od 29.01.1960. godine promenjen je predmet poslovanja i naziv preduzeća, te od tada posluje kao „Mladost“ trikotaža i konfekcija Požega – Srbija.

¹ Statut „Mladost“ trikotaža i konfekcija, Požega, 1973. godine (štampan na 167 strana u Štamapriji „Dimitrije Tucović“ u Požegi)

Član 7.

Preduzeće ima svoj zaštitni znak koji se sastoji iz tamnog kružnog polja sa svetlom paukovom mrežom u kojem se nalazi svetla silueta balerine u poletu. Na tamnom polju paralelno sa obimom kruga iznad balerine stoji natpis „Mladost“, a ispod balerine „Požega“.

Član 8.

Predmet poslovanja preduzeća je: industrijska proizvodnja muškog, ženskog, dečjeg i postelnog rublja, radnih odela, ženske i dečje odeće, čarapa i hula hopa, kao i prodaja tekstila i tekstilne konfekcije na veliko i usluge prevoza robe drugim licima.

Član 49.

Radna zajednica samostalno upravlja preduzećem, na osnovu Ustava, Ustavnog zakona i drugih propisa društvene zajednice, ovog Statuta i drugih opštih akata preduzeća.

**priče iz
mladosti**

Ред. бр.	Опис	Норма	Време израде	1 комада
13	Дуг: Извршајте са швом	1900	13"	
17	Дуг: Савезав локотачки по швом	9000	2748"	
18	Ш.м. Штејшићав сарафану за руке ИНДУСТРИЈА КОНФЕКЦИЈЕ МТЛ ДОСТ МОНЕТА - КОРЕЈА	7000	3440"	
19	Ш.м. Штејшићав крајне шлица	350	69"	304/8
20	Ш.м. Штејшићав крајне са	500	481"	
12	Ш.м. Штејшићав сарафану на шлицу у рукава около	1600	150"	
21	Ш.м. Штејшићав рукава	520	46"	5473
22	Ш.м. Штејшићав рукава лајсне по себно кројену Опис вотивла	600	46"	Време израде комада
23	Ш.м. Штејшићав рукава	520	46"	
24	Ш.м. Штејшићав рукава	320	75"	
15	Ш.м. Штејшићав рукава у 240	240	1500/3100"	48"
25	Ш.м. Штејшићав рукава	5000	30"	5"
26	Ш.м. Штејшићав рукава	1600	15"	
27	Ш.м. Штејшићав рукава	2000	120"	12"
16	Ш.м. Штејшићав рукава	200	120"	8"

**zlata
aleksić**

Svoju mašinu i svoju stolicu, pa u fabriku!

Zaposlila sam se 3. septembra 1959. godine i svoju sam mašinu oterala tamo i svoju stolicu. Baš tako, svoju mašinu i svoju stolicu, i počela sam raditi. Prvo je počelo sa dvadesetak radnica te godine u maju mesecu. Tad nisam ni čula ni od koga da to počinje, kad u avgustu ja čujem da je se moja komšinka jedna zaposlila i odem i pitam je, a ona kaže: „Primaju, bre! Primaju, samo da znaš da okrećeš mašinu. Primaju!“ Dođem ja kući i ispričam mom mužu, a on ni da čuje. Kaže: „Ma gde da ideš ti? Pa znaš li ti šta su smene? Da ideš i u drugu smenu, pa da putuješ?“, a ja 'oću i 'oću! Meni komšinka lepo kaže: „Samo poteraj mašinu, ne moraš da ideš nikoga da pitaš da te prime. Samo poterajte mašinu i stolicu i dođite tamo“. Poslušaj me muž, odemo mi izjutra tamo javimo se nekom Veljku Poruboviću koji je tad bio direktor. On je pre toga radio sa muškim krojačima i bio je prešao da obučava ove nove radnice. Tad se firma zvala „Maljen“, tu su samo radile žene. A muški krojači i šnajderi su radili u zadrugi, čini mi se da se zvala „Ukras“.

Kad sam ja došla, tog dana, nas pet radnica je se prinovilo, do tada ih je bilo oko dvadesetak. Posle drugi dan sve više, sve više, i u septembru se napunilo već na četrdeset, i popuniše se prostorije. Bila je to stara zgrada, kao neki vojni magacin.

U oktobru se pronese glas da dolazi dvanaest mašina italijanskih koje rade na struju. To je bilo radnicima strašno.

Svi smo se uplašili da li ćemo znati na tome da radimo. Onda krajem meseca direktor pozove poslovođu i kaže: „U ovome mesecu dvan'est radnica izaberi koje su ti ispunile normu da idu odmah za električne mašine“. Uđem i ja u tih dvan'est radnica. Zovne nas poslovođa i kaže: „Sutra vi idete dole, gde su nove mašine, majstori su već instalirali i vi prve počinjete da radite na tim mašinama“.

I dođemo mi dole, sednemo za mašinu, uh, čini mi se da odosmo ne znam kud! Dan dva svikosmo mi na te mašine. I mi smo bile, nas dvan'est, do januara meseca tu, a u tome se pronese glas da će da dođe još šezdeset mašina na struju i sve će radnice preći tu da rade. A kako koja pređe gde su električne mašine, rečeno nam da dođu njeni i da teraju kući onu mašinu što je sama doterala, da im ne smeta. Tako je moj muž došao i oterao moju mašinu.

I naglo se počne raditi – da se pravi raspored, šta će ko da radi, svakome se donese po fazama da radi – znalo se ko kroji, koliko komada, koliko ko uradi kad pođemo kući ti predaš, upiše se u blok koliko si uradila, koliko je predato, kolika je norma. I ja sam se trudila i uspevala sam da postignem normu, a ko ne uspe, toliko i ne naplati. Ta električna mašina je bila velika promena, ali vidiš posle da je to i brzina i kvalitet. Malo ti nešto fali mašini, tu su majstori koji su obučeni, oni poprave, nastavljaš dalje.

Odmah je posle počela da se gradi nova zgrada za fabriku. Mi smo radnici posle radnog vremena kopali i temelj. I žene i svi, kopali smo temelj prvo za upravu, a posle za fabriku.

Prvo se radio donji veš, a posle nam kažu da ćemo početi košulje raditi. Radilo se od nekog materijala koji se zvao tropikal, i košulje nisu imale kragne nego revere. A onda su se prvi put počele košulje pakovati u kese. To smo prvo radili, a posle počne za Nemce za izvoz, pa bluze, pa suknje, haljine. Pa lepe plate, svaka tri meseca smo dobijali višak. Imali smo Radnički savet, Upravni odbor, pa zasedaju tamo, pa vide koliko se prodalo, koliko je ostalo za radnike, i sve se to delilo.

Učenje zanata u ratu

Moja mašina je iz 1920. godine, donela je moja majka, a radila mi je k'o sat. Kupljena je u Požegi, ali mislim da je nemačka. Viktorija se zove. Majci mojoj kupio njen otac i ona posle meni dala. A naučila sam da šijem na zanatu kod jedne žene koja je bila dobra krojačica. Primila je ona nas dve – mene i još jednu moju drugaricu iz Gorobilja – na tri godine, da nas nauči zanatu. Ta žena je bila iz Kraljeva, ona je pre rata tamo živela sa mužem i imali su krojačku radnju, zvala se Ljubica¹. U ratu je izgubila sina mladog, a o mužu i ćerci ništa nije znala. Ćerka joj je bila u borbama sa partizanima, a ona je bila sama i došla je u Požegu kod sestre Lepe. Sklanjala i skrivala da niko ne zna i da ne saznaju Nemci da je ona tu. I nama je rekla da ništa ne pričamo kod koga dolazimo da učimo kurs. Ništa nikome da

¹ Ljubica Jovičić Ana – majka Olge Jovičić Rite

ne govorimo. A bila je mnogo dobra šnajderka. To je bilo 1942. godine kad smo mi bili kod nje, za vreme rata. Onda smo se kasnije nas dve povukle kućama, a ta Ljubica sazna da joj je ćerka živa. I kud će veća radost! Međutim posle nekog vremena njoj jave da joj je i ćerka nastradala – njena ćerka je bila Rita – Olga Jovičić Rita¹. I tako je jadnica, ostala i bez ćerke i bez sina. Mi smo bili svega tri meseca kod nje, a trebalo je da budemo tri godine, da nas obuči da budemo profesionalci, ali moralo se prekinuti – ratno stanje.

Biciklom kad može, a kad je veliki sneg moralo se peške

Bila sam među starijim radnicama i sve smo bile u prizemlju, tu su bile šnajderke. A posle ove nove što su dolazile one su

¹ Olga Jovičić – Rita (Požega, 1921 – Prozor, 1942), narodni heroj, politička radnica, prva Požežanka komesarka u NOV-u. Rođena je 1921. godine u Požegi (o. Dušan, m. Ljubica). Osnovnu školu završila je u rodnom gradu, a gimnaziju u Kraljevu. U školi je ispoljila sklonost za literarno stvaranje, a već tada je pripadala omladinskom antifašističkom pokretu. Na Tehničkom fakultetu u Beogradu bila je zapaženi član pokreta. Po izbijanju Drugog svetskog rata učestvovala je u organizovanju ustanka u kraljevačkom kraju, a 1941. stupila je u kraljevački NOP odred i borila se u njemu do povlačenja partizanskih jedinica u Sandžak. Bila je politička komesarka čete u Kraljevačkom bataljonu i prva žena komesar u Narodnooslobodilačkoj vojsci. U borbama se isticala ličnim primerom i hrabrošću. Poginula je u borbama kod Prozora. Proglašena je za narodnog heroja 1951. godine.

bile na spratu, a gore je bila i krojačnica i uprava. I bile su barake blizu portirnice i tu je bio „pegleraj“ tu se pakovala gotova roba i dolazili kamioni da tovore i teraju robu. Posle su nam osnovali i menzu. Imali smo lepu menzu.

Nisam ja bila mlada, u 32-oj godini sam se zaposlila, a 55 godina kad napuniš imaš pravo na starosnu penziju. Meni je mlađi sin tad bio u JNA, a stariji na fakultetu, imala sam staru svekrvu i nema mi ko da bude kod kuće, i ja onda prihvatim da odem u penziju.

A ja sam išla i radila i kad sam bila u drugom stanju, drugi sin kad je trebao da se rodi, on je 14 godina mlađi od starijeg brata. Nisam išla na trudničko i porodijsko odsustvo nikad, i nisam imala za sve te godine ni dva meseca bolovanja. Kad je trebao da se rodi mlađi sin otišla sam da se pregledam pred kraj trudnoće i doktorka mi otvori bolovanje, i ja se nakon tri-četiri dana porodim.

Putovala sam 11 godina na biciklu na posao. Joj, kako sam plivala ponekad sa biciklom preko Morave, nije ni čudo što sam bila nagrađena kao najbolji radnik. Kako sam se mučila, ne samo ja, već svaka je se mučila. Biciklom sam išla svaki dan kad može, a kad je veliki sneg onda moramo peške, polazim u 4 sata ujutru. A od kuće ideš peške, ponekad sneg do pojasa gazimo. Bilo je nas četiri-pet žena, odavde iz mog sela, koje smo zajedno redovno išle sa biciklama ili peške. Mi smo prve ujutru prolazile, kad padne veliki sneg, nema prtine, mi idemo prve i gazimo kroz sneg, jer moramo da budemo na poslu u 6 sati.

Kad radim prvu smenu, ja ustanem, naložim vatru, i

spremim sebi kolačić, sira i kajmaka u čanak, onda muž ustane iz kreveta iznese mi biciklu i isprati me. Ja odem na posao, a on se vrati još malo u krevet dok svane. Posle kad svane on namiruje stoku, zajedno sa majkom. Bilo je i tu puno posla.

Zlato, zlatne su ti ruke!

Imali smo mašinu dugmetarku, rupičarku, pa je kasnije stigla i mašina koja prišiva džepove. A ja sam najviše radila dečije košuljice, džepove na dečjim košuljicama. Meni poslovođa

priđe pa kaže: „Zlato, zlatne su ti ruke! Da si ga slikala i lepila, ne bi ga bolje uradila“.

Ali kad smo za Nemce radili tu je bilo – mrka kapa! Nemci traže dlaku u jajetu. Neće mi niko verovati da sam ja jedne prilike u prvu smenu otišla, pa produžimo drugu smenu. Pitao šef, doduše. Dođe i kaže nam: „Stiže nam kamion, roba nije gotova. Ima li ko da hoće da ostane za drugu smenu?“. Prijavim se ja, a nema telefona da javim mojima da sam ostala, a oni tamo nek' rade šta znaju. Misle oni o meni, ja mislim o njima. Još nije gotova roba izlazi druga smena, dođe poslovođa kaže: „Ima li ko da može da ostane i u trećoj smeni?“. Prijavim se ja i za treću! Od jutra do jutra ja nisam ni dremala ni spavala. Sve sam to izdržala, nikad nisam kazala ni da mi je teško, ni da ne mogu. Tri smene uzastopno, a po dve puno puta.

Ali, bilo nam je lepo. Na izlete smo išli sa firmom, na Zlatibor, pa na Tjentište, Višegrad, na Maljen, na Divčibare. Kad je 1. maj, ide celo preduzeće na uranak, pa se to potera i pečenje i piće i šta god ko želi. Ide po pet autobusa, ceo dan se tu jede, pije, šeta, svira muzika. Lepo je bilo! Dobijali smo poklone, za 10 godina – satove; za 15 godina – tranzistor, za 20 godina – televizor. Za 8. mart svake godine smo dobijale poklone, svima iste, kako jednoj tako i svima ostalima. I muškarcima se davalo sve isto šta dobiju i žene. Imali smo mi i muškaraca koji su radili u doradi, u transportu. Imali smo konja jednoga koji je terao robu, nije imalo kamiona na početku, terala se roba sa konjskim kolima.

Ukradeno kljuse

U deset minuta do šest moraš da budeš za mašinom, ako kasniš ne primaju te na portirnici da uđeš u fabriku. I sve se odbijalo od plate, ako zakasnih čak i dva minuta.

Neka radnica Nada Đurišić iz Gorobilja, bila je rodom iz mog sela, a udata je tamo, jednog dana bila u polju, u njenoj njivi, radila i vidi da je prošlo vreme poslu, da će da zakasni. Ona skoči, pored njene njive bio konj pripet na livadi. Pritrči onom konju, priđe i uhvati ga i uzjaše i sve kasom ga jahala do „Mladosti“. Dođe tamo i veže ga za banderu. Prijave da je konj vezan za banderu, ko je to uradio – ne znaju! Prijave miliciji, kad u tome gazda tog kljusea pošao da prijavi da mu nestalo konja, i vidi ga tu. Ona je posle sve priznala, rekla je samo „Morala sam!“. I to nije smela da uđe na portirnicu, kaznili bi je, nego ušla u dvorište prvo do fabrike i preskočila ogradu da uđe u fabriku. Bila je snalažljiva i velika radnica.

Mi smo bile zadovoljne

Naša kuća je procvetala kad sam ja počela da radim. Bila bi niko i ništa, i ja pa i druga pa treća, pa koja god je počela raditi. Nekad smo se vozili vozom kad smo se vraćale iz treće smene. Jednom sišle mi sa voza, nas tri, a neki čovek iz sela izašao sa nama. On je imao dosta stoke i prodavao je sir i kajmak i svake sedmice je išao u Crnu Goru. Vraćao se iz Crne

Gore, okačio šerpe i lonce na ramena i oko vrata i se udružio sa nama. Idemo mi tako i pita on nas kako nam je u fabrici i kolike su nam plate. Mi mu rekosmo, a on kaže: „Ih, pa ja to zaradim od jednoga mog pazara kad odem u Crnu Goru!“ Ali posle, njegova žena nije imala penziju, niti je imao on penziju. Kad je jednom oslabila njegova žena, oni joj tamo rekli da nema nikakvo osiguranje i ona je tada morala 80 hiljada da plati da se uvede u karton, u tu evidenciju. I eto, on je tad nas potcenjivao, ali mi smo bile zadovoljne. Svaka tri meseca mi dobijamo neki višak. Svakoga puta kad dobijem višak muž mi kaže: „Kupi sebi nešto. To ti ne tražim za u kuću!“, a onako platu davala u kuću. Za jedan višak sam kupila sebi prsten, čisto zlato. Koštao je koliko 10 kilograma kajmaka.

A i kod kuće se radilo. Kad dođem s posla, samo koliko se raspremim, toliko imam vremena, da obučem staro odelo, jer me muž čeka. Upreg'o konja i čeka me da idemo u njivu ili da tovarimo seno ili beremo paradajz, da očistimo da složimo u gajbe, da pripremi robu da ujutru porani da ide na pijac. To je bilo kao duplo radno vreme i u firmi i kod kuće.

Otišla sam u penziju 1984. godine.

I šta se poradi sa tolikom firmom?

Zlata Aleksić

radnica „Mladosti“ od 1959.
do 1984. godine

Економска јединица	Опис артикла	Норма	Време израде	Утрошак
3	КОНАЦ ОД 1000М.	ЗА ИЗРАДУ КАЛКУЛАЦИЈЕ	КОМ-219514	КОМ 5
5	ПЕЛМАНДСКИ ДРУЈ СА ПИЏИНСИВОМ	Норма	Време израде 1 комада	
6	ПЛОСТИЛО ПЕРГАМЕНТНО-ПАРНИЧКО	Норма	Време израде 1 комада	
7	ДЕКЛАРАЦИЈЕ			
8	УСТАВА ЗА ЗАШТИТУ ПРАВА РАДНИКА			
9	УСТАВА ЗА ЗАШТИТУ ПРАВА РАДНИКА			
10	УСТАВА ЗА ЗАШТИТУ ПРАВА РАДНИКА	20/1 1900	8"-113"20	
11	УСТАВА ЗА ЗАШТИТУ ПРАВА РАДНИКА	340	71"	
12	УСТАВА ЗА ЗАШТИТУ ПРАВА РАДНИКА	420	57"	
НОРМАТИВ ОСНОВНОГ И ПОМОЉНОГ МАТЕРИЈАЛА				
Редни број	Назив основног (помољног) материјала		Јединица мере	Утрошак по комаду
1	ПЕЛМАНДСКИ ДРУЈ	300	М.	120"
2	ПЕЛМАНДСКИ ДРУЈ	2000	М.	120"
3	КАТЕЖЕ	Време израде	Радна операције	Вр. изр. сек.
4	ЗАКОНОВАЊЕ	200		120"
5	КАТЕЖЕ	200		120"
6	КАТЕЖЕ	200		120"
7	КАТЕЖЕ	200		120"
8	КАТЕЖЕ	200		120"
9	КАТЕЖЕ	200		120"
10	КАТЕЖЕ	200		120"
11	КАТЕЖЕ	200		120"
12	КАТЕЖЕ	200		120"
13	КАТЕЖЕ	200		120"
14	КАТЕЖЕ	200		120"
15	КАТЕЖЕ	200		120"
16	КАТЕЖЕ	200		120"
17	КАТЕЖЕ	200		120"
18	КАТЕЖЕ	200		120"
19	КАТЕЖЕ	200		120"
20	КАТЕЖЕ	200		120"
21	КАТЕЖЕ	200		120"
22	КАТЕЖЕ	200		120"
23	КАТЕЖЕ	200		120"
24	КАТЕЖЕ	200		120"
25	КАТЕЖЕ	200		120"
26	КАТЕЖЕ	200		120"
27	КАТЕЖЕ	200		120"
28	КАТЕЖЕ	200		120"
29	КАТЕЖЕ	200		120"
30	КАТЕЖЕ	200		120"
31	КАТЕЖЕ	200		120"
32	КАТЕЖЕ	200		120"
33	КАТЕЖЕ	200		120"
34	КАТЕЖЕ	200		120"
35	КАТЕЖЕ	200		120"
36	КАТЕЖЕ	200		120"
37	КАТЕЖЕ	200		120"
38	КАТЕЖЕ	200		120"
39	КАТЕЖЕ	200		120"
40	КАТЕЖЕ	200		120"
41	КАТЕЖЕ	200		120"
42	КАТЕЖЕ	200		120"
43	КАТЕЖЕ	200		120"
44	КАТЕЖЕ	200		120"
45	КАТЕЖЕ	200		120"
46	КАТЕЖЕ	200		120"
47	КАТЕЖЕ	200		120"
48	КАТЕЖЕ	200		120"
49	КАТЕЖЕ	200		120"
50	КАТЕЖЕ	200		120"
51	КАТЕЖЕ	200		120"
52	КАТЕЖЕ	200		120"
53	КАТЕЖЕ	200		120"
54	КАТЕЖЕ	200		120"
55	КАТЕЖЕ	200		120"
56	КАТЕЖЕ	200		120"
57	КАТЕЖЕ	200		120"
58	КАТЕЖЕ	200		120"
59	КАТЕЖЕ	200		120"
60	КАТЕЖЕ	200		120"
61	КАТЕЖЕ	200		120"
62	КАТЕЖЕ	200		120"
63	КАТЕЖЕ	200		120"
64	КАТЕЖЕ	200		120"
65	КАТЕЖЕ	200		120"
66	КАТЕЖЕ	200		120"
67	КАТЕЖЕ	200		120"
68	КАТЕЖЕ	200		120"
69	КАТЕЖЕ	200		120"
70	КАТЕЖЕ	200		120"
71	КАТЕЖЕ	200		120"
72	КАТЕЖЕ	200		120"
73	КАТЕЖЕ	200		120"
74	КАТЕЖЕ	200		120"
75	КАТЕЖЕ	200		120"
76	КАТЕЖЕ	200		120"
77	КАТЕЖЕ	200		120"
78	КАТЕЖЕ	200		120"
79	КАТЕЖЕ	200		120"
80	КАТЕЖЕ	200		120"
81	КАТЕЖЕ	200		120"
82	КАТЕЖЕ	200		120"
83	КАТЕЖЕ	200		120"
84	КАТЕЖЕ	200		120"
85	КАТЕЖЕ	200		120"
86	КАТЕЖЕ	200		120"
87	КАТЕЖЕ	200		120"
88	КАТЕЖЕ	200		120"
89	КАТЕЖЕ	200		120"
90	КАТЕЖЕ	200		120"
91	КАТЕЖЕ	200		120"
92	КАТЕЖЕ	200		120"
93	КАТЕЖЕ	200		120"
94	КАТЕЖЕ	200		120"
95	КАТЕЖЕ	200		120"
96	КАТЕЖЕ	200		120"
97	КАТЕЖЕ	200		120"
98	КАТЕЖЕ	200		120"
99	КАТЕЖЕ	200		120"
100	КАТЕЖЕ	200		120"

**danica
babić**

U junu diploma, u septembru radna knjižica

Počela sam da radim 1. septembra 1966. godine. Moja generacija, je prva školovana generacija tekstilnih radnika koji su počeli da rade u „Mladosti“. Završili smo Školu učenika u privredi, u junu smo diplomirali i svi smo počeli da radimo 1. septembra. Imala sam sedamnaest, nepunih osamnaest godina. Bila sam mlada, svi smo bili puni snage i želje da se radi, da se osamostalimo, da pomognemo roditeljima ili bar da im se „skinemo sa grbače“.

Završila sam smer pletenja u srednjoj školi, a u „Mladosti“ je bila je pletiona, pored šivare, dorade itd. Poseban pogon je bila čarapana, u glavnoj ulici. Kasnije je moj pogon pletione zatvoren, pošto su mašine bile stare. Kasnije je zatvorena i čarapana i svi radnici su prešli u novu zgradu fabrike. Onda se „Mladost“ širila, zapošljavalo se sve više radnika. Mislim da je jedno vreme bilo preko 1200 radnika, pa je smanjivano na 800 pa 600. A kad je počelo ono ludo vreme onda je bilo potpuno smanjeno, do svega možda oko 50 radnika ili čak i manje. A nekad smo imali i dva pogona u selima – jedan u Rogama, jedan u Ježevici, jer u to vreme vladala politika da se omladina zadrži na selu.

Ceo radni vek sam provela u „Mladosti“ – 35 godina rada – sve do 2000. godine. Od tada sam u penziji. Počela sam tamo u pogonu pletione jer sam završila taj pletački smer, a kasnije

sam prebačena na odeljenje pakovanja, tu sam bila pet ili šest godina. Onda kad je bila neka promena sistematizacije radnih mesta mene su postavili za brigadirku dorade, pošto smo mi, tj. moja generacija bili školovaniji od ostalih radnica. Nije to bila visoka škola, to je srednja škola, ali to su bili zanati koji su bili potrebni fabrici. Na tom radnom mestu sam ostala do sve do kraja, do odlaska u penziju, što je danas nezamislivo da neko ceo život provede u jednoj firmi i na jednom poslu. Brigada podrazumeva oko 40-50 radnica, a ja sam kao brigadirka organizovala posao. Bila sam odgovorna da omogućim svima posao, da vodim posao, da evidentiram učinak. Sa svima sam, bar tako svi oni koji su sa mnom radili kažu, imala dobru komunikaciju. Trudila sam se da onim mlađima budem i kao drug i prijatelj, a nekome i kao majka. Svi oni kažu da su sa mnom dobro sarađivali, mada sam zahtevala da se dobro i kvalitetno radi.

Mantili i borosane

Brigadiri i kontrolori su imali plave mantile, a radnice zelene i bordo, u zavisnosti od smena. I mantil je bio obavezan. Mislim da niko nije mogao da radi ako nema radni mantil. Tako je bilo pravilo, kao uniforma. To si morao da imaš, ne možeš da radiš u svojoj odeći, ako nemaš moraš da pozajmiš. Isprva smo dobijali borasane, a kasnije kad je počela kriza nema ni borosana ni mantila.

Ponekad nas je neko i razumeo

U ono vreme, radnici su bili zaštićeniji. Bio je to socijalizam, imali smo neka prava, mogao si nešto da kažeš, sad da li se to ispunilo ili ne – pitanje je, ali ipak mogli smo da kažemo šta smo hteli, a ponekad nas je neko i razumeo. Odricali smo se mnogo. Fabrika kad se gradila, pravili smo je mi, od naših sredstava. Radili smo subotom kada je bilo potrebno, ali su bile redovne plate. Iskreno, tekstilna industrija je uvek imala male plate. U Jugoslaviji je to bila grana koja je vrlo malo plaćena, u svim republikama, samo što je bilo veliko tržište i što je imalo posla pa su i primanja bila redovna. Bili smo mlađi, a bila su i drugačija vremena, sa mnogo više solidarnosti i druženja. Doduše, ja se uvek sećam samo lepih stvari. Problema je bilo uvek, kao i svugde.

Uvek se cenio rad. Za 8. mart je dodeljivana nagrada za najboljeg radnika u celoj Požegi. Razne firme su slale po nekog svog, a jedne godine sam ja bila najbolji radnik „Mladosti“. I fabrika je dobijala priznanja, na sajmovima. Obzirom da smo mi bili mala kuća koja nije modna, nego obična tekstilna fabrika, koja nije proizvodila modne artikle nego više garderobu za široke narodne mase, izlagali smo na sajmovima prema našim mogućnostima. Ipak bilo je i nagrada i pohvala i svega.

Bio je red, rad i disciplina. Kažu ljudi da se danas teško radi kod privatnika, a mi smo radili isto tako. Kapija se zaključavala, morao si na zvono da uđeš, ako ne dođeš na vreme kapija se zaključa i ti gubiš dan. Znalo se kad je pauza, ne smeš

van pauze da izlaziš. Radilo se puno i na normu. Kasnijih godina smo radili puno „lom poslove“ pošalju nam materijale, i modele, a naš je samo rad. Mi dobijemo sve šta treba da uradimo, koliko, kako, onda to naši obrade i mi to radimo. Bili su to uslužni poslovi, jer mi smo, u suštini, kvalitetno radili, a bili smo relativno jeftina radna snaga. Radili smo za Nemce, za Čehoslovačku, za Italijane, za Poljake. Nekad su oni zadavali kratke rokove, pa se radilo po smenama i vikendom. Inače se radilo normalno i uobičajeno je radno vreme trajalo osam sati – od 6 do 2 sata popodne ili od 2 do 10 sati uveče, nije bilo kao danas da se radi po ceo dan.

Od trenutka kad se raspala zemlja svima nam nije bilo dobro

Uvek je bilo posla, Jugoslavija je bila veliko tržište. Mi smo radili, na primer, naše proizvode od početka do kraja, pa se dešavalo da i po 100.000 košulja jednog modela uradimo. Išlo je to i za Bosnu, Bugarsku, Češku, Poljsku. Kasnije kako nam se bližila propast, kad je već bilo rasulo, naručivali su nam ponekad svega 100 komada. Pa se sve promenilo. Ranije kada se radilo po 100.000 komada, radnik je mogao da zaradi, da uradi normu, međutim to na kraju kad se naručivalo dosta manje, a od toga različitih boja, različitih veličina, a za sve se vade posebni šabloni i za 2 kom kao za 1000 komada. To je bilo neisplativo, nerealno. I videlo se da će sve da propadne.

Nije to samo u „Mladosti“ nego uopšte. Od trenutka kad se raspala zemlja svima nam nije bilo dobro. Tužno je, jer nisam zamišljala da će tako „Mladost“ da završi, nego sam računala da će i neka druga deca nastaviti da rade tu, da se to proširi, da se osavremeni, međutim sve se obrnulo drugačije.

Radujem se kad sretnem nekoga sa kim sam radila. Sad se družimo mi, nas šest, jedna nam je drugarica umrla. To su moje drugarice iz škole. Zajedno smo radile i odlučile kad odemo u penziju da se družimo, da slavimo rođendane i to nam je razlog da se skupljamo bar nekoliko puta godišnje.

Danica Babić

radnica „Mladosti“ od 1966.
do 2000. godine. Radila je
kao brigadirka dorade.

4.	Дуп.	Косиња	1000
1.	Дуп.	Косиња	6500
2.	ш.м.	Шибарица	650
3.	ш.м.	Шибарица	950
4.	Дуп.	Косиња	900
5.	ш.м.	Шибарица	570
6.	ш.м.	Шибарица	900
7.	ш.м.	Шибарица	390
8.	ш.м.	Шибарица	1000
9.	Дуп.	Косиња	1200
10.	ш.м.	Шибарица	

**gordana
bajić**

Solidarnost na prvom mestu

Moje radno mesto je bilo u doradi, gde sam radila završne faze. Najpre sam počela na peglanju, a posle sam sve ostalo radila i kao kontrolorka i brigadirka. I tu sam i završila svoj rad u „Mladosti“. Imala sam 22 godine radnog staža u „Mladosti“, a sad radim u privatnoj firmi koja se isto bavi tekstilom.

U „Mladosti“ je se znao nekakav red – primanje plata je bilo uvek na vreme, pa onda međusobno poštovanje. Sve je moralo da bude dobro i međuljudski odnosi da budu dobri. Bila sam u različitim forumima i u tom periodu je bila cifra skoro 1000, ja se sećam da je bilo 999 radnica u nekom trenutku. Bila sam brigadirka, to danas ne postoji. Brigadirka je vodila svoj deo posla, na primer pakovanje, što je značilo završnicu proizvodnje. Takođe, imali smo koleginice koje su radile kao brigadirke u šivari u proizvodnji. One raznose posao, pokazuju šta i kako treba da se uradi. Uvek smo imali saradnju dorada – šivara – krojačnica – modelarnica. Broj komada je morao svugde da se uklopi.

Mi smo bili plaćeni prema učinku. Ukoliko ispuniš normu dobro si plaćen, ako ne ispuniš manje si plaćen. A ako prebaciš preko norme plaćeno je bilo, kao što je bilo nagrada i bilo je stimulacije za redovan rad – ako redovno dolaziš na posao dobiješ stimulaciju 10 posto uvećanje plate. Bilo je...

Bilo je lepih trenutaka. Možda sam mnogo emotivna kad se toga setim, ali tu sam jako mlada počela da radim i mnogo mi je žao što se dozvolilo da jedna firma, koja je bila jaka i poznata i u Srbiji i šire, tako propadne. Imali smo dosta saradnika iz inostranstva. Imali smo „lom poslove“ koje smo radili uslužno i sve je to moglo da funkcioniše da je bilo sreće. Najviše smo radili Štojbera (Stoiber), jednu Nemačku firmu, radili smo za Labud. Oko 90 i više inostranih firmi smo imali sa kojima smo sarađivali. To znam jer sam baš vodila taj deo posla i morala sam sve to da znam.

Bilo je drugačije mnogo nego danas. Bilo je lepih trenutaka, ne samo da su bili ti izlasci, kolektivni izleti nego i u krugu firme. Na dan firme, na Dan mladosti 25. maja, svake godine smo imali „komercijalne dane“ gde su nam dolazili u goste naši saradnici. Organizovan je svečani ručak kod nas u menzi, a mi radnici smo u našim reklamnim proizvodima služili te goste. Uvek su bili zadovoljni i oduševljeni. Bilo je druženja i u kolektivu. Danas se viđamo bar na veseljima i na sahranama.

Tužan je osećaj kada se setimo da je pre 60 godina osnovana „Mladost“, a sad je više nema. Tužno je zato što je u firmi bilo sve drugačije. Sigurno je tadašnje stanje u državi omogućavalo da to sve drugačije funkcioniše i ja verujem da je i sadašnjim poslodavcima dosta teže, sve mi je to jasno, ali teško je i radnicima. Danas mladi neće da rade u tekstilnoj industriji. Evo ja danas radim u jednom novom kolektivu i sve koleginice su starije od 50 godina. Mlade ovaj posao ne privlači zato što

je slabo plaćen. Ne verujem da omladina neće da radi, nego ne može da se živi sa onim što se „u tekstu“ zaradi.

Teško je kad se setiš stare fabrike, jer si mogao uvek da se osloniš na nekoga kad ti je teško, a ako ti je lepo onda su svi tu da to podeliš sa drugima. Sećam se kad nam je koleginica bila bolesna svi smo išli da je obiđemo. Skupljala sam pomoć u proizvodnji i niko se nije bunio što se ta pomoć skupljala i svi su davali. Za drugu koleginicu koja je bila sama, prikupljali smo pomoć i kupovali namirnice svake nedelje, jer smo vodili računa da ne bude gladna dok ne ostvari svoju penziju. Bilo je mnogo, mnogo drugačije. Međuljudski odnosi su bili mnogo bolji.

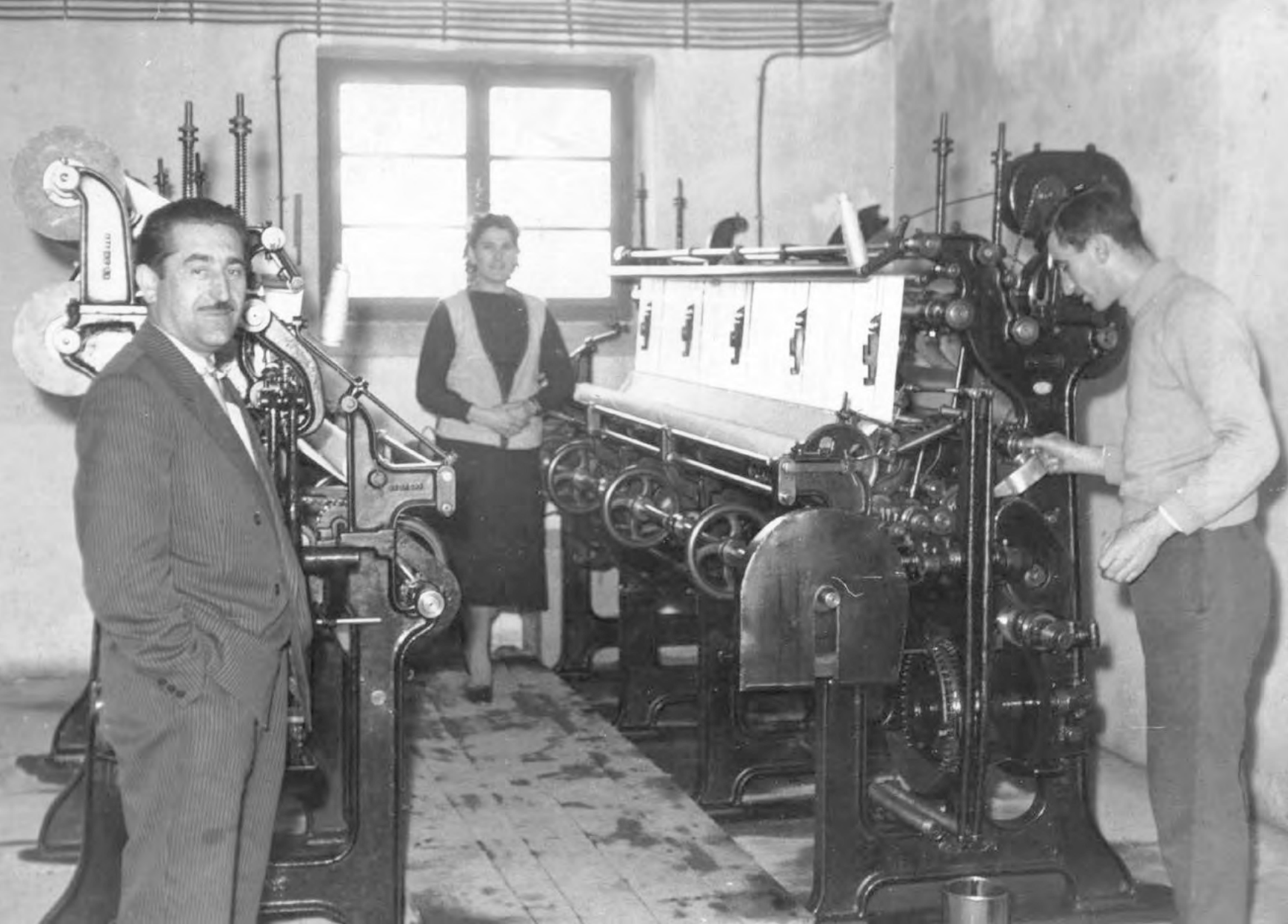
Solidarnost je bila jaka. Imam i svoj slučaj koji nikad neću zaboraviti. Kada sam kupila kuću 2006. godine nedostajalo mi je hiljadu evra da ispunim ugovor i da isplatim čoveku od koga sam kupila kuću. Nisam imala gde da pozajmim, svi su mi obećavali i davali lažnu nadu. Moje koleginice su pritekale u pomoć. Dobila sam u roku od tri dana menicu na svoje ime od svojih koleginica, da idem u banku da podignem kredit. Sve su to one same uradile. Dok sam živa ja sam im zahvalna na tome. To je bio moj slučaj, a i ja sam drugima pomagala u svakoj situaciji u kojoj sam mogla. Svi smo pomagali jedni drugima i to se ne zaboravlja.

Gordana Bajić

radnica „Mladosti“ 22 godine.

Radila na poslovima peglanja i dorade, kao kontrolorka i brigadirka

Ako jedno ispadne
onda staje proizvodnja

Meni je bilo lepo svugde. Nisam se... nikad se nisam ni sa kim zamer'la. Bila sam radnik, nisam tež'la, a... nisam imala neku stručnu spremu da bi sad ja očekivala... ne... nešto više nego za mašinom, ja... ja to nisam imala ništa. Za mašinom sam mogla da radim šta mi god dadu je l' tako sam naučila sve da radim. A inače, oni koji su prvi došli u „Mladost“ da rade, kad je „Mladost“ tek otvorena, oni su doneli svoje mašine... da... mašinu običnu, na nožni pogon. Ti što su... završ'li tekstilnu školu, dolaz'li kod nas na praksu... nijedno nije selo za mašinu da nešto radi. Nije ga niko uputio. Ne... a... ja znam da su dolaz'la ta deca kod nas na praksu, ništa nisu učili. Dođe učenik na praksu i kaže mu: „E, sedi ovde kod ovog radnika... ili nešto dodaj, ili, tako nešto, sjedi kraj njega i dremaj.“ To što sam ja zapaz'la, baš nisu bili zainteresovani nego trebala im neka... da imaju neku šaru, da su završ'li neku srednju školu. To je bila, faktički, srednja škola. Ti ne možeš, ti sad, dođe, primera radi, dvadeset učenika. Pa ja radim po normi, ne mogu ja da ustanem iza mašine da bi sjeo taj učenik da ne... ne... To neće niko, to ne može. To nije tako organizovano. To... Jedino to ne valja kod nas. Ti... nemo'š ti da naučiš zanat na papiru. Mis'im... E da l' sad postoji ta tekstilna, ne'am pojma. A recimo, daolaz'le su, posle mene su došle devojke na pos'o, koje

su završ'le, ne znam kol'ko je meseci traj'o taj kurs. Prvo je bio kurs organ'zovan. Al' ne znam kol'ko je to meseci trajalo. One su znale da rade. Nisu znale, ali... ipak su znale. Znale su da sjeđu za mašinu, da... da rade. E pos'e ti u... usput naučiš sve da radiš. A ta deca iz škole što su dolaz'la kao na praksu ili... jedino ti, ti dečaci koji su raspoređeni u, u radionicu oni ako su nešto malo... i to, i to je slaba vajda, da nauče. Nije tu bilo, sad, neko odeljenje sa, sa slobodnim mašinama da bi mogli, mogla ta deca da uče. Ne može. To ne može tako u... to da se organ'zuje tako u fabrici ne može. Ne mo'š ti sad da zaustaviš proizvodnju. Ja radim, recimo, jednu fazu, onaj ispred mene radi drugu, onaj tamo treću... to mora da se radi to... ako jedno ispadne onda, onda staje proizvodnja ne može da radi normalno.

Milesa Bojović

radnica „Mladosti“, od 1963. do 1988. godine. Radila u šivari na mestima gde su se prišivali džepovi, lajsne na košulje i na automatu za prišivanje džepova.

ЦЕНОВНИК

15	19	руку. Сидељива врска	800
1.	20	ш.м. Шивање	590
2.	21	ш.м. Шивање	700
3.	22	ш.м. Шивање	580
4.	23	ш.м. Шивање	500
5.	24	ш.м. Шивање	300
6.	25	ш.м. Шивање	350
7.	26	ш.м. Шивање	900
8.	27	ш.м. Шивање	550
9.	28	ш.м. Шивање	550
10.	29	ш.м. Шивање	1600

**ema
ilincić**

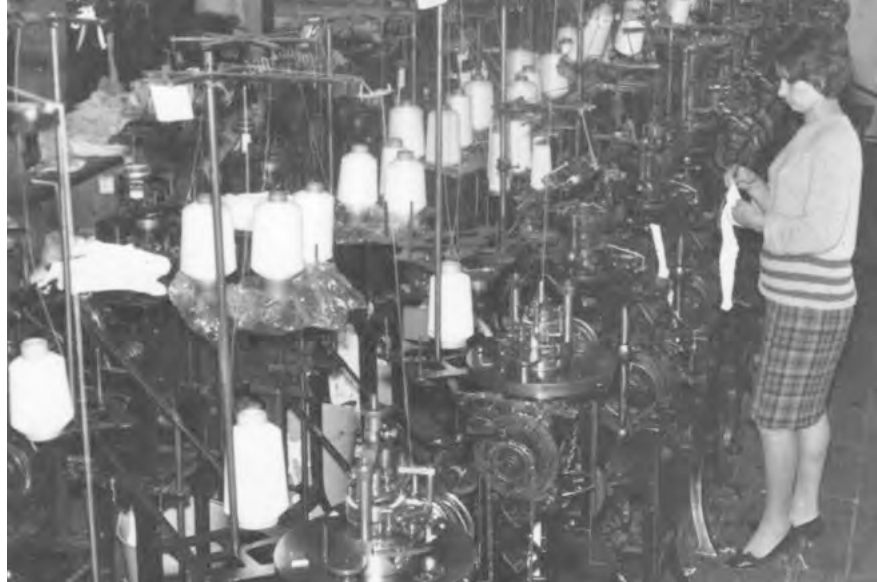

Pesma sve do Savinca

Počela sam da radim kada sam imala 21 godinu. Prvo sam radila 15 godina u pogonu gde su se proizvodile čarape, pa sam onda došla u šivaru. Imali smo čarapanu i farbaru. Dobijali smo materijal na cevima i kod nas se farbalo, peglalo, sušilo, proizvodile su se čarape pamučne. Samo pamučne! Kad smo došli iz čarapanu u šivaru, kada je čarapanu zatvorena, morali smo svi da se obučimo. Onda su nam dali krpice, pa štepaj levo desno, levo desno, dok nismo naučili. U šivari sam posle ostala i radila petnaest godina do penzije.

„Maljen“ se zvala firma prvo, nije bila „Mladost“ nego „Maljen“, kad su žene donosile mašine od kuće, da bi u jednom odeljenju šile, i onda se posle proširivalo dalje i dalje. Svaka je tu i osnovala i porodicu, kuće se pravile i krediti dizali, dobijali stanovi. Žene koje su samohrane majke su obavezno dobijale stanove od preduzeća. I ko završi srednju tekstilnu školu odmah počne da radi.

Kad je trebalo mi smo radili i prvu i drugu smenu, pa kad treba mi produžimo i treću smenu do ujutru dok ne završimo za izvoz. Većinom smo radili za izvoz. Ih, samo pojure kroz pogon i viknu „Ovo se radi za Nemačku!“. Ali, nečemu smo se nadali. Znaš da radiš ovog meseca i računaš kolika će biti plata, koliki će biti bod. Onda se bodovalo, pa računaš koliko bodova treba da imaš pa da primiš toliku i toliku platu. I viškova je bilo.

Radilo se, ali je bilo i putovanja. Išli smo u Beograd po četiri-pet autobusa na sajam. Kao kolektiv odemo sa tri autobusa i tri dana ostanemo u Grčkoj. Milina! Za 1. maj obavezno idemo na uranak. Povorka sa centra krene sa trubačima i do Savinca. Skupimo se na centru i „Budimka“, „Napredak“, „Mladost“ i sva požeška preduzeća i onda sa zastavama i pesma. Pesma sve do Savinca! Pevale su se uglavnom one revolucionarne pesme. A u fabrici smo imali razglas i muzika se slušala. Ih, pevali smo i bacali špuleve kad počne neka dobra pesma. Bilo je veselo!

Sve je bilo uređeno. U dvorištu su sve bile ruže. Imali smo ko je to održavao, sadio i negovao. To je bilo dvorište prelepo kao park.

U Požegi, u to vreme, kad dođe tri sata popodne i kad krenu radnici iz „Budimke“, iz „Mladosti“, „Napretka“, „Poltensa“ kućama s posla, pa to bude pun grad ljudi – idu na pijacu, jure na autobus, u nabavku, sve je imalo svoj neki smisao i svoj red. Ali bila je disciplina, a i treba da bude disciplina. Ovo je žalosno do čega je sad došlo! Ko je mogao da pomisli da će nekad ovako biti? Niko! Mi smo se radovale da i drugi rade tu, da dožive penziju. Prosto da čovek ne poveruje šta je bilo, a šta je sad, a ko zna šta će još biti.

Ema Ilinčić

radnica „Mladosti“,
radila u čarapani i šivari.

ОПИС ПРОИЗВОДНОГ АРТИКЛА	Величина	Норма
6. Перманентна фризура	11500	11500
7. Шминка	11500	11500
8. Фудер	12000	12000
9. Фил	18500	18500
10. Шминка	200	200
11. Шминка	6800	6800
12. Шминка	18500	18500
13. Шминка	2400	2400
14. Шминка	12000	12000
15. Шминка	340	340
16. Шминка	12000	12000
17. Шминка	12000	12000
18. Шминка	12000	12000
19. Шминка	12000	12000
20. Шминка	12000	12000
21. Шминка	12000	12000
22. Шминка	12000	12000
23. Шминка	12000	12000
24. Шминка	12000	12000

**ružica
korać**

Jednakost i međuzavisnost

U „Mladosti“ sam radila od 1980. godine, a pre toga sam radila u „Trikotaži“ sedam godina. Kad sam prešla u „Mladost“ radila sam kao šef proizvodnje i glavni kontrolor. Kontrolor kvaliteta proverava sve i ako nije dobro urađeno, vraća se na popravku. Mi smo dugo radili za Nemce i za strane firme i moralo je sve da bude odgovarajućeg kvaliteta. Nivo kvaliteta se ugovarao posebno za svaku firmu sa kojom saradujemo.

U proizvodnji je bilo 14 linija – košuljari, pa oni koji su radili bluze, haljine. Sprat je radio ženske bluze i haljine, a prizemlje je radilo muške košulje. Iz tehničke pripreme su se spremali nalozi, i to je bilo na mesečnom nivou do 120 hiljada jedinica. Bilo je sve organizovano, imali smo sve službe, od šefa tehničke pripreme, šefa proizvodnje, glavnog kontrolora, u linijama kontrolori i brigadiri, morao je svako svoj deo posla da uradi i hijerarhija se znala, a opet svi su bili jednaki.

Takođe, ono što je bilo dobro jeste ta međuzavisnost. U „Mladosti“ je proizvodnja bila vezana sa režijom pa ako je ostvarenje dobro u proizvodnji, onda imaju povećanje plate i proizvodnja i režija¹, a ako nema dobrog ostvarenja onda nema viška ni za režiju, tako da su svi morali u lancu da rade da se slažu i podstiču jedni druge. Jedni su od drugih zavisili.

Otvorena su i dva pogona u selima, a ja sam vodila tri obuke u Rogama, Ježevici i Požegi. Pogon u Rogama je zapošljavao 50 radnica, a u Ježevici oko 70. To je pokrenuto sa ciljem da bi se smanjili putni troškovi jer je puno radnika putovalo iz sela, a i da bi se zadržali mladi na selu. Krojilo se u Požegi, a tamo se šilo, imali su svoje poslovođe i svoje kontrolore. I sve je to propalo devedesetih. Do tada je bilo dobro, bilo je sloge, druženja, a od tada kad je krenulo sa inflacijom i padom proizvodnje onda je sve bilo drugačije.

¹ režija - uprava, administrativno osoblje fabrike

Ružica Korać

radnica „Mladosti“ od 1980.
godina. Radila kao kao šefica
proizvodnje i glavna kontrolorka.

Muškarac u ženskoj fabrici

U privatnoj firmi „Mladost a.d.“ sam već 11 godina, mi koji smo ostali iz stare „Mladosti“ a pre toga sam radio u „Mladosti“ osam-devet godina. Kad se zaposlio u staroj „Mladosti“ prvo sam radio na grejanju pa sam kasnije posle par sezona prebačen u proizvodnju. Bio sam spona između proizvodnje i tehničkog sektora i magacina. Trebovao sam potrošne materijale i dostavljao brigadama. Imali smo četiri brigade u prizemlju i tri brigade na spratu u šivari, pa se to vremenom sve smanjivalo jedna po jedna brigada. To su bile barigade po 30 do 32 žene i još brigadirka koja nije sedela za mašinom, kontrolor i raznoslač posla. Kasnije se to smanjivalo. Raznoslači su izbrisani i ostali su samo kontrolori i brigadiri.

Sa ženama nije bilo jednostavno raditi, ali je bilo i lepo. Svaka žena je prilikom dolaska na posao nosila neki svoj doživljaj od kuće – da li je naljutio muž, da li deca, da li je svekar ili svekrva, a nekad se nekome desi i nešto lepo pa nam ispriča. To je se najčešće moglo čuti, svako je imao neku svoju priču. Imali smo malo vremena i da razgovaramo o tome u nekim pauzama. Imam svojih prijatelja, čak velikih prijatelja koje sam stekao u „Mladosti“ iako sam po godinama bio mlađi od većine od njih.

Moja mama je takođe radila u „Mladosti“ i otišla je u penziju sa punim radnim stažom od 35 godina, a ja sam počeo

da radim dok je moja mama radila. Morao sam da budem poslušan, miran i kulturan. Nisam smeo da se ponašam kako ja hoću jer sam imao uvek prisutan taj njen pogled. Ona je bila žena koja nije ustajala od mašine, jedino kad mora da ode do toaleta. Uvek je bio prisutan njen pogled – kada uđem u halu gledala je kako ću ja da se ponašam, šta kako radim, sve je pratila. Čak je i mamina rođena sestra, moja tetka, radila u doradi, tako da sam imao duplu kontrolu.

U kolektivu je bilo malo muškaraca i imali smo ponekad specifične uloge, na primer ja sam jednom imao ulogu Deda Mraza. Pitali su me da budem za Novu godinu Deda Mraz, pošto smo svake godine u firmi imali paketiće za decu zaposlenih. A i ja sam u „Mladost“ nekada kao dečak dolazio da primim paketić od Deda Mraza i da se sa njim slikam. I posle toliko godina sam ja bio Deda Mraz, na istom mestu u menzi i bio je neverovatan doživljaj.

Zoran Luković

bivši radnik „Mladosti“ i
sadašnji radnik „Mladost a.d.“

№	Назив основног (пomoћног) материјала	Време израде сек./ном.
1.	Ду савршен и лигатуре куча.	1900
18.	Ф.и: Дилитарација сферица	1400
3.	2. Ситранцал сањави врло величине	340
19.	Дилитарација кратке порода	36 - 4120
20.	Ф.и: Филм за израду	200
21.	Ф.и: Филм за израду	300
22.	Ф.и: Филм за израду	12800
23.	Ф.и: Филм за израду	300
24.	Ф.и: Филм за израду	1200
25.	Ф.и: Филм за израду	800
26.	Ф.и: Филм за израду	12000
27.	Ф.и: Филм за израду	1500
28.	Ф.и: Филм за израду	2400
29.	Ф.и: Филм за израду	1000
30.	Ф.и: Филм за израду	200
31.	Ф.и: Филм за израду	800

**olga
marković
šumarka**

Šijem u fabrici, al' šijem i kod kuće

Bilo je loše kad smo počeli, k'o u kući kad se udaš pa nemaš ništa pa se kućiš. Na početku loše, ali posle je bilo odlično. Kućili se, bilo para, kupovalo se, širilo se. Direktor Miško Radović je za pet godina unapred uzimao šta da se radi. Onaj ogromni tavan u fabrici, nam je bio pun štofa, materijala i svega, za pet godina unapred.

Počela sam da radim 1958. godine, od samog početka fabrike. Pet generacija sam proturila, dok nisam u peziju otišla 1985. godine. Zlata Aleksić, Milja Petrović i ja, mi smo među prvima. Prvo samo u vojnom nekom magacinu radili. Tu su bile neke vojne prostorije, al' sve nešto propalo. A Zlata je sve biciklom išla, i kad je kiša ona je išla biciklom.

Učila sam zanat kod šnajdera privatno, tri godine. Rodom sam iz Mokre Gore i tamo je bila zdruga, pa sam tamo išla i učila, to je bilo pre rata i uz rat, mlada sam bila. Otac mi bio majstor zidar, ma i obuču je pravio. Mnogo dobar mastor je bio, što je očima video to je rukama stvarao. Kad sam mala bila ja sam sve sa njim išla u Užice i kojegde. Bile se one male turske kuće, pa on uzme sobu sa dva kreveta. I po kafanama sam sa njim išla jer je sve poslove u kafanama ugovarao.

Kod kuće sam šila kapute, mantile, komplete i sve sam znala i da crtam, da krojim i da šijem. I ne smeš da pogrešiš, ako pogrešiš nemaš para da kupiš onaj štof. Sve sam živo radi-

la, tri mašine iscjepala! Gvožđe se poderalo, razglodalo. Tri mašine propale, a ja još živa, blizu devedeset. I stigla sam i kući da šijem, Nego šta! Odakle mi pare? Od čega bi živeli da nisam i kući šila? Kad su počele konfekcije da prave garderobu ja nisam imala račun da samo radim kao šnajderka privatno, zato sam se i ja zaposlila posle u fabriku. Ali imala sam ipak svoje stalne mušterije i šila sam i posle kad sam se zaposlila, puno.

Bilo je žena što su bile u partiji, one su malo brže napredovale. Nisam ja imala kad da budem u partiji, nemam kad da idem po konferencijama zbog kuće i dece. Ali, posle sam ipak uspela u životu. Radila sam u „Mladosti“ i onda trčim kući da nastavim da šijem, nemam kad ni ručak da skuvam, ni kafu. Znala sam sve da radim, sve. Nema šta nisam radila. I krojila i šila sve što postoji, nije imalo šta nisam umela. Nemci me zvali da idem tamo da radim, ali mi deca bila mala, hteli da mi pomognu da idem u Nemačku. Direktor mi došao u šupu tu gde sam šila kod kuće, i pitao me da idem mesec dana u Nemačku, sa tim Nemcima za koje smo radili. Ali, kud' ću ja da idem mesec dana posle od dece nema ništa.

A u fabrici sam radila i po smenama, a i prekovremeno kol'ko 'oćeš, zato što sam ovde bila blizu. I po dve tri smene sam ostajala, za izvoz se radilo. Moraš tačno sve da uradiš i brzo sve na broj. Miško direktor je bio strog, i dobro je radio, bio pun budžet, ali bila mala plata zato što se stalno ulagalo u fabriku, doziđivalo se, gradila se nova zgrada, uvodilo grejanje. Samo plac koliki je ovde za zgradu kupljen. Na tom placu

u dvorištu je trebalo da bude obdanište, ali od toga ništa ne bi. Veliki je plac u „Mladosti“, a ost’o zvrji prazan, tu je bilo drveće, cveće, imali smo čuvara.

Mi kad smo radile prve radnice, doterali nam neke peći, nije imalo uglja, nego neka prašina od uglja, neki čovek gore sa Lisišta nam to ložio i sve rukama tu prašinu kupio i ubaciv’o. Crne mu bile ruke, a ono ne može da gori. Pomrzle se. Od kuće kad pođem na posao, uzmem torbu drva i ponesem. Loše peći smo imali, samo se nadimimo, i posle ’učemo u ruke za mašinom da ih ugrijemo. Kako smo se mučili, i rasteraše nas, i mašine ko zna gde su.

Bila sam ja u šivari i gore i dole, plata ti bila jednako da l’ šijesh kragnu ili gaće. Po sedam mašina sam menjala za jedan dan, samo kažu „Idi Šumarka tamo, pa posle idi tamo, pa dođi ’vamo, dođi ovde!“. Došla deca sa kursa da rade ne znaju ništa, moraju da se nauče, mene zato samo šetali od mašine do mašine. I jednog dana došla ja za svoju mašinu i sela, a bio neki Rosić šef, i kaže neka koleginica da idem, da me zovu, a ja kažem „Neću!“ . Rešila je – neću i neću! Ići ću negde na drugo mesto da radim, ići ću u „Kadinjaču“ u Užice ako me otpuste. Dolazi šef i pita: „Šumarka što si odbila?“, a ja mu kažem da me plate bolje pa ću ići. Kad eto ga ide pogonski inženjer, ja i njemu kažem „Neću!“ , a on kaže: „’Ajd’ radi danas pa ćemo sutra da idemo kod generalnog direktora Miška!“, a ja rešila da neću. Oni me premeštali s mašine na mašinu, ono mi drugi razvali mašinu, ja posle se mučim pa sporije mi ide, sporije radim. Ti moraš da pratiš mašinu, njen zvuk da lepo radiš a ne

da je mučiš i batališ. Naljutila se ja i hoću samo da ja radim za svojom mašinom. Meni trebale pare, imala dvoje dece, pa sam morala brzo da radim da više zaradim. I ostave me.

Bila sam visoka, nosila punđu i došli Nemci iza mojih leđa i onaj pokazuje na mene prstom da ja budem kontrolor, al’ ja nisam htela da budem kontrolor. Kad šijem po normi više zaradim, jer sam mogla da uradim kol’ko ’oćeš, dok kontrolor ima stalno istu platu. Zaradivala sam lepo, jer sam znala dobro da radim, radila sam preko norme, al’ crknem radeći.

Meni Dragan, sin bio u Nišu na fakultetu i njemu samo za potrošni materijal, one boje, četkice, samo to nisam mogla od plate da kupim. Koliko sam samo drveta i ramova i svega kupila. I Dragan je isto kao i Milovan studirao lepu umetnost i otišao kao najbolji talenat u Niš, a iz Niša otišao u Belgiju gde ga je država Jugoslavija školovala. Mene su tamo 1976. dočekivali. Dobila sam pasoš i pismo od akademije pa su me dočekali k’o Tita. Posle on dobro posao razvijao, kupovao nepokretnosti pa sređivao i prepravljao. Uspešan je i mnogo dobro radi. Uspešan! Ima puno posla.

Ako stanem, ja sam gotova!

Od 1976. godine sam putovala i kod Dragana i kod Milovana. Ostanem po nekoliko meseci u Belgiji i Nemačkoj. Sve sam ja mogla da stignem, sve... ali više ne mogu. Sve stigla, a imala i decu, učenike i radnike.

A sad, ako sednem, ako stanem ja sam gotova. Ne mogu da umrem ali mogu da ostanem nepokretna. Mnogo je važno da se krećem i da radim. Onako, nikad ne bi otišla da se šetam. Ne idem ja po komšiluku nisam to naučila zato što sam ceo život radila nisam imala vremena da ispijam kafe. Imam profesionalno oboljenje kičme od sedenja, jer sam od malih nogu počela za mašinom. Pa, na tri mašine sam gvožđe iscjepala, a ja još živa! Ne znam kako!

Kad sam odlučila da idem u penziju rešim ja da kupim zemlju tu blizu na Skrapežu da gajim životinje, da gajim povrća i sebi svega da imam. Kad je mlađi sin Milovan¹ bio na studijma još u Nemačkoj, mala mu bila ona stipendija i ja mu dala dosta para, oko čet'ri ili pet hiljada maraka, tad su bile marke, ali mu rekla da mu to dajem da ide tamo đe 'oće da uči, al' da mi vrati. I on to meni posle vratio i ja rešim da idem u penziju i da kupim sebi parče zemlje. I sad tu imam sve, i posle uvela i struju. Kad je bila inflacija '93 pa nema ni hleba, meni moji sinovi kažu jedan iz Belgije, jedan iz Nemačke: „Gde si

¹ Milovan DeStil Marković (1957), vizuelni umetnik rođen u Čačku, odrastao u Požegi, gde je završio gimnaziju. Marković je jedna od ključnih figura beogradske umetničke scene osamdesetih godina 20. veka. Studirao na beogradskoj Likovnoj akademiji gde je inicirao otvaranje kulturnog kluba Akademija. Zajedno sa Vlastom Mikićem 1982. godine osnovao grupu Zestoki. Prelomna godina u njegovom životu bila je 1986. godina, kada dobija uglednu Politikin nagradu za slikarstvo, izlaže na venecijanskom Bijenalu i seli se u Berlin, gde i danas živi. Izlagao na brojnim samostalnim i grupnim izložbama širom sveta.

tamo otišla na Skrapež u to blato?“. A meni odgovara i radila sve i super mi. Pa te '93 jedno pile od dva kila koštalo 12 maraka, a za penziju nisi mog'o ništa da kupiš, a ja imala i koke, piliće i prodavala. I onda sam uvela struju, savremeno mi sve, lepo. Prasad imam i ostale životinje. I sad mi nije nužda da to moram da radim, ali ja ne mogu da ne radim, ako sednem ja sam gotova.

I sad mogu ponosno da kažem –
nema niko decu k'o što ja imam!

Kad pođem s posla kući, a meni koleginica neka kaže: „E, ti ideš sad kući pare da zarađuješ“. Imalo ih i ljubomornih, a ja to ne volim. Ja nisam ljubomorna, jer ako neko drugi ima ja ću od njega tražiti u zajam jer mnogo to znači. Volim da i drugi ima. I hvala Bogu postala sam gazda, imam kuća ne mogu ni da ih izbrojim. Jesu to moja deca gradila i kupovala, ali od mene je to postalo, jer je važno kako sam ih ja vaspitala. Morali su da me slušaju. A znaš kakva mogu da budu deca razvedenih roditelja, ne daj Bože, da se samo prekrstiš. Mogu da ispadnu najgori. Kako ga vaspitaš tako ti je celog života. I sad mogu ponosno da kažem – nema niko decu k'o što ja imam! Možda i ima neko, ali retko!

Moji su sinovi izabrali umetnost obojica. Verovatno je to od mene, od moje porodice. Ja sam stalno pravila nešto ni od čega. Pa i moj otac i baba, svi su bili nekako umešni. Moj otac

je isto uređivao zgrade. Imao je veliku poljoprivredu i puno zemlje pod šljivom, ali on to nikad nije obrađivao, plaćao je ljude da to obrađuju. Moja majka nikad nije bila u nadnici, ona je bila prava domaćica, dok sam ja u svom životu bila i muško i žensko. Naučila sam da kosim travu još kad sam bila devojčica. Skidala sam pumpu sa motora sa mašine pa je popravljala, kad mi dođe neko nešto da popravi i kad iznesem alat a oni pitaju: „Otkud ti toliki alat?“. Pa ne možeš, liko, da budeš majstor bez alata! Moraš da kupiš, da nabaviš da imaš.

Borila sam se i za druge

Šile su se neke košulje u „Mladosti“ i mi smo radili uglavljanje rukava. To bude nekad komplikovano jer mora precizno da se uradi. Moraš da budeš majstor. I sporo ono ide, dve trake u pogonu, a nema niko normu. Ja sam stizala, a ponekad i po dve norme, ali to je teško raditi. Muče se one mlade radnice, ne mogu da stignu. I ja ustanem i kažem: „Đeco, ustan’te i za mnom!“. Prva ja i oni svi za mnom, odemo pravo u kancelariju kod šefa. A meni šefovi Diko i Plazina kažu: „Šta se buniš ti Šumarka, imaš dve norme?“. „Pa nije to problem ja mogu da imam i pet, ali ove žene ne mogu da postignu! Dve trake u proizvodnji niko od žena ne može da postigne normu“, kažem ja njima. Napravimo mi tu pobunu i oni posle menjali normu. Pa ne mogu žene mlade, skoro deca, ne mogu da stignu, i oni promeniše normu. Ma, borila sam se i za druge, jer koliko

uradiš toliko primiš. Ako ne urade normu, one posle nemaju celu platu.

Pa kasnije bilo preko biroa, firma donela odluku da ako ne možeš da postigneš normu nekih mesec, 20 ili 15 dana oni posle toga otpuštaju. Ih, ja se i tu pobunim! Nekad sam nekome i pomagala i pola norme sašijem mu ja. Sašijem meni pa i drugom.

Strogost i disciplina

Da sam neku školu ja završila, u Srbiji ne bi imalo neradnika! Ja ti kažem. Ja bih naterala sve da rade. U „Mladosti“ svi znaju – kad nisu hteli da rade, ja viknem. Više su se plašili mene nego šefa i direktora. Vikne Šumarka: „Daj ’ajde radite!“. Pa da vidiš posle kad primaju platu ono im lepo, imaju normu, i preko norme, pa im dobra plata.

Bilo je nekada i pobune, da se radnici pobune da hoće veća prava. Ali slabije je to moglo, nisi nekad smeo ni da pisneš. Bila je strogost i disciplina. Disciplina je bila i zato je bilo tako i u celoj zemlji – nisu se ni tukli ni ubijali. Ništa! Nije bilo ni svađa ni krađa. Ovo sad je sve k’o napuštena banda, Bože sačuvaj.

Meni kažu ljudi – „Bila su druga vremena!“. Pa znam ja kakva su bila moja deca i njihova generacija. Pa ne bi se zvalo dete da zna, nego ono ne zna zato što je dete. Moraš da ga usmeriš. Ima ljudi što su pustili decu da rade šta ’oće. Ima roditelja koji kažu: „Neću da mi se dete muči!“. Eno sad im

postali probisveti, udaraju ih, biju. Ej, prebiju oca i majku da mu otmu penziju! Strašno je to, liko! A moj sin i jedan i drugi sigurno neće mene da biju, nego da mi pomognu.

Ma problem je što prvo roditelji nisu vaspitani, pa onda tek deca. I kažu roditelji da neće deca da se žene, ma mora da se ženi. Neću ja da mu perem i peglam ceo život! Ženi se jednom, ako ne valja nek' se ženi drugi put. Kaže, roditelji danas puste dete celu noć, ide luta i onda ceo dan spava, e pa ne može to da bude dobro.

I sve smo mi to izgradili, liko!

Nisam dobila stan od firme zato što sam radila i privatno i kad sam konkurisala za kredit, a oni kažu: „Olga je bogata!“. A moja deca znaju, da sam radila, nekad i po tri smene ponekad i po sedam dana gotovo i ne spavam. Druge mi žene ovde kuvale i radile. Brale moj, ja sam njih plaćala. Imala sam račun da platim da rade po kući a ja samo da šijem. Selili smo se puno, muž bio šumar. U Svrackovu kad smo živeli imala sam dve radnice i jednu učenicu. E kako je zemlja bila beda posle rata, kad sam rodila starijeg sina odem da kupim mleko, ono nema ništa ni da se kupi. Sa Zlatibora se doselili, prošli kroz Požegu 1952. godine na konjskim kolima. Otišli gore na vrh Blagaje, od šumske uprave tu uzeli stan i doterali kozu.

Država bila beda posle rata. Niko ne zna tu bedu koju smo mi preživeli. I sad ponovo beda, ja što ti kažem. Meni je

penzija 20 hiljada dinara. Šta ću ja sa njom, da mi nije deca? Naučila sam kad sam bila mlađa – ja sam radila i lepo sam živela. Nikad nije bilo da nemamo para. Znaš šta znači majstor – kako se okreneš ti zaradiš pare. Da mi nije sinova i da ne radim, da ne držim stoku, šta bi? I dalje radim i gajim životinje i zdravu hranu pravim i ništa nema veštačko. Inače od penzije nema ni za račune. I zato kažem mučili smo se i mučili. Na početku to je bilo teško, ona beda posle rata. I posle krenulo. Krenulo, bilo bolje i sad ponovo došlo loše. Ima ih što imaju i po 15 hiljada dinara penzije, a ne može ništa ni sa 20 hiljada dinara. Skupa struja, sve ti skupo. I kad platiš sve te račune, ništa ti ne ostane. Ti kad pogledaš onog penzionera on jadan sav bled, nikakav, nema snage. A i deca ih ne gledaju

i ne pomažu. Mene moja deca gledaju i svog oca su gledali. Ja sam njima rekla da oca ne smeju uvrediti. Roditelji se moraju poštovati. Njega je jadnog rat upropastio, otiš'o u vojsku kad je bio djete, i posle mesec dana nije mogao da prepliva Savu i uhvatili ga i završio u Nemačkoj u logoru. I deca ga tamo posle vodila da vide gde je proveo pet ipo godina.

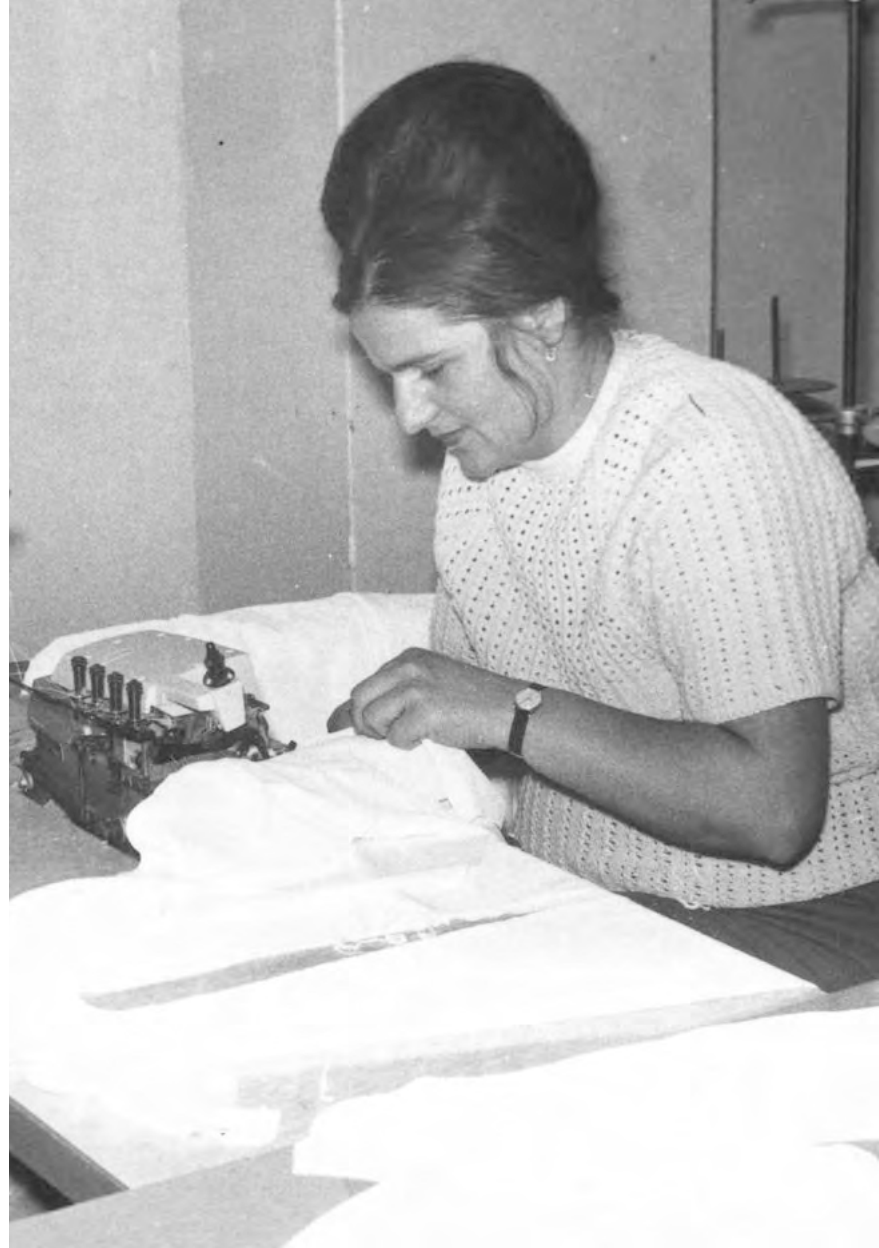
Kad smo mi 1957. godine kupili plac da dođemo ovde je bio kanal, prašina, tučen kamen. Bila Požega jedno malo selo. Treća kuća od nas bile krave. Bilo selo, male kućice, a posle se to ocrvenilo. Sve nikle kuće i novi crveni krovovi.

I sve smo mi to izgradili, liko! Sve izgradili mi!

Momci sa dugom kosom

Dragan moj sin stariji nosio bradu. Kad sam otišla u Niš da ga vidim, on nosio bradu i dugačku kosu, i posle pusti kosu i mlađi Milovan. On nije imao bradu samo dugu kosu, kad je bio gimnazijalac i njih pet drugova svi nosili dugu kosu. I zabrane njima da nose dugu kosu ili ne mogu da uđu u školu. I kad se to desilo svi đaci iz gimnazije, i muško i žensko, sve to izašlo napolje da štrajkuju. E onda pozvali i sve roditelje da dođu školu, a ja ne mogu da dobijem propusnicu da izađem iz „Mladosti“, a ne smem da napustim fabriku i ja kažem da pitaju tamo može li to kako da bude u nedelju, jer ja nedeljom ne radim. I dođem ja, došli svi roditelji, pričaju, pričaju, pričaju. I neki Crnogorac, zaboravila sam mu ime, kaže: „Treba zabra-

niti te mini suknjice!“. On je bio otac od jedne devojkice. A kaže i: „Da muškarcu skrate kosu!“. I ja dignem ruku, nisam ja gledala ni koliko tu ima đaka. Bila Anđa profesorka i ja je pitam: „Je li moj Milovan bio nemiran? Je li se tuk'o sa kim?“. Ona kaže: „Nije“. E ja im kažem: „To što nosi kosu, da vam kažem, ja nemam žensko dete pa ja hoću da moj Milovan spliče kike“. Ona meni kaže da onda ide u Arilje u školu, a ja kažem „Ne, ne. Neće moći!“ Kad ja primim platu pa nam stigne ona traka, onaj obračun, to bilo nekad u onaj traci dugačkoj, pa tamo piše šta se meni sve odbija. I kažem im ja da ja plaćam i ovu školu i školu „Emilija Ostojić“ i Dom zdravlja i sve. I kažem ja da neće da ide u Arilje, jer ja plaćam za ove škole u Požegi, a moje dete da mi ide u Arilje. „Ima da ide u školu u Požegi i sve da spleće kiku! Samo neka uči dobro mogu i haljinu da mu sašijem ako treba!“ kažem im ja. Kad su to čuli đaci oni pljeskali, aplaudirali... ih, oduševljenje. I onda ih pustili sve. Niti su se šišali, niti su ih premestili u druge škole.

Olga Marković Šumarka
radnica „Mladosti“ od 1958.
do 1985. godine

Ред. бр.	Опис	Единица	Кол.	Вредност
9	Др. одбрамбене материјале	kg	100	900
10	Увештаји за зубе	kg	35	350
11	Бели зубни прах	kg	57	570
12	Кратне цигарете	kg	42	420
13	Др. одбрамбене материјале	kg	80	800
14	Др. одбрамбене материјале	kg	220	2200
15	Др. одбрамбене материјале	kg	100	1000
16	Др. одбрамбене материјале	kg	110	1100
17	Др. одбрамбене материјале	kg	35	350
18	Др. одбрамбене материјале	kg	24	240
19	Др. одбрамбене материјале	kg	26	260

staka novaković

Jedva čekamo da radimo nedeljom

Počela sam da radim 1961. godine kao peglerka, a posle sam otišla na pakovanje i završila radni vek na pakovanju. Pakovala sam gotovu robu i direktno je od mene išla u magacin. To je poslednja faza, pa moraš sve da vidiš, da proveriš.

Bila sam brza, nekad uradim i dve norme i ne smem da upišem, nego ostavljam pa koristim slobodan dan. Ma to je tako, kad ti dobiješ povrenje od direktora, od šefa, da si predan radnik da nisi pokvaren, to je sve onda drugačije. Svima sam pomagala. Ja izgledam spolja namršteno, pa mladi učenici nekad su umeli da kažu kako nisu smeli ni da mi priđu, a posle su me bolje upoznali. Svima sam pomagala i voleli smo se. Ako se umorim, meni nije ni šef zamerao da sednem da se odmorim jer on zna da ne zabušavam. Kad stekneš rutinu, ti posle ne možeš dokon. Umela sam da kad nemam svog posla, uzmem peglu i peglam.

Al' je bilo mnogo fino. Išlo se napred. Dok sam ja radila, mi smo napravili tri fabrike. I na sednicama Miško Radović diektor kaže: „Starijim radnicima ustanite kad im ime pomenete“, jer smo mi izvukli sve to.

Mi izjutra dođemo, peglerke i ja, i ona što piše deklaracije, naložimo vatru u peć, nakupimo iverja jer se pravila druga zgrada za šnajderke, a nama je dorada bila u toj montažnoj zgradi. I nakupimo iverja i donesemo drva, naložimo vatru u

furunu. Onda dolazi čovek sa konjskim kolima i konjem da primi robu. Otvore se vrata, mi se smrzemo. Ledio se prozor ispred mene dok radim. Tako sve bude do 9 sati. Onda grejemo doručak na onoj peći, neko prži jaje, nekom šerpica padne sa peći dok se ono podgreje, neko nešto drugo doneo. I svak jede šta je doneo, tako je to bilo, ali smo bili složni. O toj našoj doradi, nas tridesetak, mogla bih roman da napišem kako je nama bilo lepo.

Mi smo se odlično slagali, pevali smo u početku, a posle smo dobili i razglas sa muzikom. Jedva smo čekali da radimo nedeljom, subote su bile radne. A jedva čekamo da radimo nedeljom, jer onda dođe i šef i bude šale. Ih, kakve su to šale bile! Tu je bio blizu tehnički direktor, a mi ovamo pakujemo i pravimo čudo, šale... i znao je on i šalio se sa nama. Bilo je smeha i kad dođeš kući ti nemaš snage da pričaš. Pričala jedna koleginica kako kad dođe kući pita je muž što je ljuta, a ona nije ljuta nego ne može više da govori kol'ko smo se smejali i pričali. I sve kroz rad. Ma bilo nam je divno.

A kako je to bilo uređeno – imao se kome da se žališ za sve

Imali smo pravnika, čak i ako ti tvoj lekar nešto nije uradio kako treba imao si pravo da se žališ pravniku, pa da on sa njim to reši. Imala sam ja takav slučaj pred odlazak u penziju. Bio je jedan lekar koji je meni sve govorio da ne mogu da idem u

penziju, a meni bilo loše kad sam obolela od štitaste žlezde. Nekad sam radila dva dana, pa dva ne radim, nisam mogla. A kad sam išla kod tog doktora, on mi je stalno ponavljao: „Ne možeš ti u penziju“. Ja njemu kažem: „Doktore, nisam ja došla za penziju, ja sam došla da se lečim!“. Posle nama u fabrici kažu da ne idemo kod tih doktora i da niko ne petlja da ih čaščava, jer će oni u fabrici da organizuju komisiju iz Beograda, koja dolazi da nas pregleda i odluči ko će da ide u penziju. Tad je 30 radnika izašlo na komisiju i sve nas je ta komisija poslala u penziju. Bilo je sve drugačije. Dolazili su da kontrolišu zgradu i uslove rada. Kod nas je mnogo radnica bilo alergično na industrijsku prašinu od materijala, od tekstila. I o tome je vođeno računa, a sad možeš da umreš na radnom mestu – nikoga nije briga. Tad se znalo, ko je bolestan, ili ide na bolovanje, ide u banju, leči se ili ide u penziju.

Disciplina je bila je važna. Nama je direktor govorio kad dođe poseta, kad on provodi goste kroz fabriku, da se ne okrećemo, da gledamo ko prolazi, nego svako da radi svoj posao. Ili na primer, tek kad je počelo da se radi u „Mladosti“ pa ako je direktor video devojke naše iz „Mladosti“ prethodno veče u kafani, on dođe i kaže joj: „Šta si radila sinoć do kasno u kafani, kako ćeš sad da radiš?“. Tako je to bilo. To je bilo kao prodica i da brinu o tebi i da mlade posavetuju.

Kad se završni račun uradi bude obavezno višak, i za 8. mart. A za Novu godinu, naš direktor Miško ne bi dao da mi nemamo prase, obavezno dobijemo pare za prase. Ako nema u kasi, on ide da pozajmi pare. Bila je velika Jugoslavija, a on

je imao dosta dobrih prijatelja, i mi samo saznamo da je direktor otišao da pozajmi pare da se nama podeli da imamo za Novu godinu po prase. Obavezno! Kad nam dođe odmor, odemo sa regresom na more i vratimo se i ostane nam para da preživimo do kraja meseca. Išla sam preko firme na Zlatibor dva puta, na Zlatar, slali su me u jednom u Aranđelovac, nisam išla. Sećam se, kad sam se upoznala sa ženama, sa tim društvom, kad odem na odmor, posle jedva čekam kad ću da počnem da radim. Dosadno mi kući, samo se pitam kad ću na posao. Tamo mi je bilo fino društvo. Mililo ti se da radiš, kad znaš za šta radiš. I to ti da volju i pređe u rutinu da imaš. Imala sam brzinu – do doručka imam pola norme, zavisi od artikla, a doručak u 9 sati. U deset minuta do šest smo počinjali da radimo – bila zima, bilo leto. Zimi nije baš svejedno, imalo je i po trideset u minusu kad smo radili. Jednom je bio jak mraz i sneg, a u fabrici tada nije bilo parno grejanje, ali je direktor Miško rekao da radnici koji putuju u sela ne idu kući, nego da spavaju u pogonu i da se celu noć loži vatra u te furune. I tu radnici spavali i grejali se.

Orden za rad sam dobila 1985. godine. Nas nekoliko je tad dobilo. Izašlo je u Ekspres Politici, uručivao nam je predsednik opštine Korać, koji je bio i direktor fabrike. Za 25. maj u salu bioskopa nam dovedu pevače i to najpopularnije, jednom je dolazila Usnija Redžepova. Imali smo proslave za deset, za dvadeset godina rada, u nekadašnjoj kafani „Makedonija“.

Išli smo na Sajam mode u Beograd, posle toga na Avalu ili na aerodrom, jer koliko je imalo radnika koji nikad nisu

bili na aerodromu. Posle toga svratimo na Oplenac, na Berbu grožđa. Radili smo, ali imalo je i druženja i svega. Na Taru smo išli, ne znam koliko autobusa, to je bilo prelepo. Dovezli nas u Bajnu Baštu ispred onog elitnog hotela, gde smo imali ručak, a narod se okupio da gleda. Kako dolazimo, mi prolazimo kroz špalir kelnera, od ulice do restorana, a oni svi drže piće i služe nas. Direktor Miško nije žalio da se na to daju pare, jer smo imali rezultate. A on je privatno skromno živeo. Nije imao svoja privatna kola, a tek kad je otišao u penziju dobio je stan. On je se borio za firmu, za radnike.

E što se tiče mene, otišla sam u pet do dvaneast, 1988. godine. I meni kažu: „Blago tebi kad si otišla, sad su počele svađe, ušla politika, ova za ovoga, ona za onoga!“. Posle je posao puk'o, sve je puklo. Raspala se i država.

Staka Novaković

radnica „Mladosti“ od 1961.
do 1988. godine, nagrađena
1985. godine *Medaljom rada*

Sve je radilo cakum pakum

Bilo je sve organizovano u nekoliko brigada. Jedna žena raznosi posao, jedna brigadirka, druga normirka, kontrolor da prekontroliše sve šta je urađeno. Kad se ostvari neki uspešan posao onda se višak podeli podjednako svima, od prvog do poslednjeg svaki radnik dobije isto, na primer po 10 hiljada dinara. To nas nagrade što je prebačeno preko nekog plana ili što je ispunjen neki rok koji nam je bio zadat, pa ako smo pre roka uradili oni nas nagrade. Pa bila je trinaesta plata svake godine. Ipak se mislilo nešto o radničkoj klasi, a sad ako ti se ne sviđa kažu „Idi kući!“

Mi smo sve znali šta se dešava u firmi, radnici su bili informisani. Na razglasu je sve objavljivano, kad neko dođe i počne da radi, na razglasu se sve to objavi. Sve što se dešavalo sve se javljalo na razglas da radnici budu informisani, da ne bi išlo od usta do usta. Ako treba duže da se ostane i to se objavi, a obično smo ostajale mi žene koje smo iz Požege, da ne bi ostajale one koje putuju sa strane.

Bilo je i nagrada za godišnjice – televizor, sat, znalo se sve, za koliko godina sat, a za koliko televizor. Pa dobiješ da odeš u banju ili na Zlatar, kao dobar radnik dobiješ mesec dana na Zlataru, ja sam dobila Soko Banju 15 dana. Tako da je bilo svega. Išlo se na Zlatibor, na Taru za 1. maj, na autobuse se stave zastave i ide se na uranak. Bilo je druženja, bilo

je sloge sve je to bilo dobro do 90-ih godina, kad je krenula inflacija i pad proizvodnje.

Direktori su svi bili muškarci, žene su bile poslovođe, mada je bilo i muškaraca poslovođa ili vođa smene, a žene su bile brigadirke i kontrolorke. Imali smo veliku menzu i tu su se održavali zborovi, sastananci sindikata, Radnički savet, kad treba nešto direktor ili ko vodi smenu da kaže svim radnicima. Imali smo pogone u selima. Ti pogoni u Rogama i u Ježevici su mnogo značili. Zaposlene žene na selu, zaposlene žene u gradu – pa svakome je bilo dobro. Sve je to sad zatvoreno, privatno, ne rade više ove poslove, a sve je to napravljeno od zarade radnika – od prodaje, od profita.

Božana Petrović

radnica „Mladosti“.

Radila na poslovima peglanja.

O Radmili Ilić govorila njena
ćerka Vesna Perišić, takođe
bivša radnica „Mladosti“

Sve su zaslužile Orden rada

Moja mama je među osnivačicama „Mladosti“. One su donele svoje mašine. Čak su se donosile drva od kuće. Nije bilo ni drva, pa su krale od svojih i nosile. Mama mi je tako pričala – svekar joj da jednu torbu drva, a ona ukrade još jednu, jer je bilo neko ulje u mašini, pa ako nije dovoljno toplo ono se stegne i ne može mašina da štepa. To su stare mašine bile, na nožni pogon.

Moju mamu su slali u Sarajevo još pre 1960. godine, na neko usavršavanje i ona je mene kao bebu ostavila i otišla. Još me je dojila, pa je sve morala da stavlja pelene jer joj je mleko curelo. Tako je to bilo, danas izgleda suludo – majke su svoje bebe ostavljale da idu za dobrobit fabrike i radne zajednice da rade, da se usavršavaju. Mnogo su se žene odricale. Poslali su je u jednu fabriku u Zemunu (Iskra Zemun), pošto je bila modelar i uklapala šeme, da tamo nauči kako da što manje materijala potroši kada te delove uklapa. Međutim, ispostavilo se da ona ima manji utrošak materijala ovde u Požegi, nego oni tamo gde su je poslali da to nauči, i onda su joj oni ponudili da ostane da bude njihov radnik i da upiše fakultet, a i tati su ponudili posao. Međutim u to vreme je moglo partijski da vam to ne dozvole. Jednostavno, partija je donela odluku da je ona potrebna našem gradu i preduzeću u kome radi. Tako da se

ona vratila u Požegu u „Mladost“.

„Mladost“ je radila za Švedsku. Jedna gospođa sa kojom su saradivali je spavala u našoj kući. Šili su prelepe kupaće kostime, čini mi se baš za Švedsku. Izvoz se radio za Nemačku, trebalo je i za Ameriku, ali izgleda da nije. Imali su vrhunski kvalitet. Mama je radila u tehničkoj pripremi, ona je kreirala modele. Jedne godine je kreirala vruće pantalonice na koje je dodala suknu na preklop kada se ide sa plaže. Za to je dobila neku nagradu. Imala je smisla i osećaja za lepo.

Pričali su mi da mama nije dala ni dugme da se baci. Imala je neke svoje posebne metode kako se prišiva kragna, da dugme bude strogo na sredini i tako neke cake. Moram da kažem da sam ja patila. Moja mama je dolazila kući, ponekad noću u tri sata, što je stvarno suludo. Te žene su se toliko davale za „Mladost“. Sebe u to ne računam, ja sam došla tek 1980. godine, tako da nemam prava ništa da kažem. Sve su zaslužile da budu odlikovane Ordenom rada. Moja majka je prvi invalid rada u toj firmi. Stajanje dugo, proširene vene, stalno ste nagnuti, slomila je skočni zglob itd. Ona je otišla 1986. godine u penziju kao invalidski penzioner. Bila je baš bolesna, jer nikad nije radila normalno radno vreme. Pamtim kao mala, da su je jednu noć kad se vraćala u tri sata izujedali psi lutilice u Džinovcu, pa su joj neke injekcije davali. Sećam se da ju je tata grdio što je ostala toliko dugo na poslu, a ona ga slaže da neće ujutru ići na posao. Ona ujutru sačeka da on ode na posao i brzo se oblači i krišom ide u „Mladost“ da radi. Prosto su žene bile lude, koliko su se davale.

Volele su se. Lepo su se družile – 1. maj, izleti, odlazak u Italiju. Žalosno je što je ta „Mladost“ propala, uopšte nije morala. Imala je i zalihe i sve, a što je propala ko zna. Bilo je tu 1450 radnika i isto toliko porodica. Zaista, te stare radnice su se odricale mnogo čega i mnogo su dale svojoj zajednici.

Radmila Ilić

osnivačica i radnica „Mladosti“ od 1958. do 1986. godine, nagrađena 1985. godine *Medaljom rada*

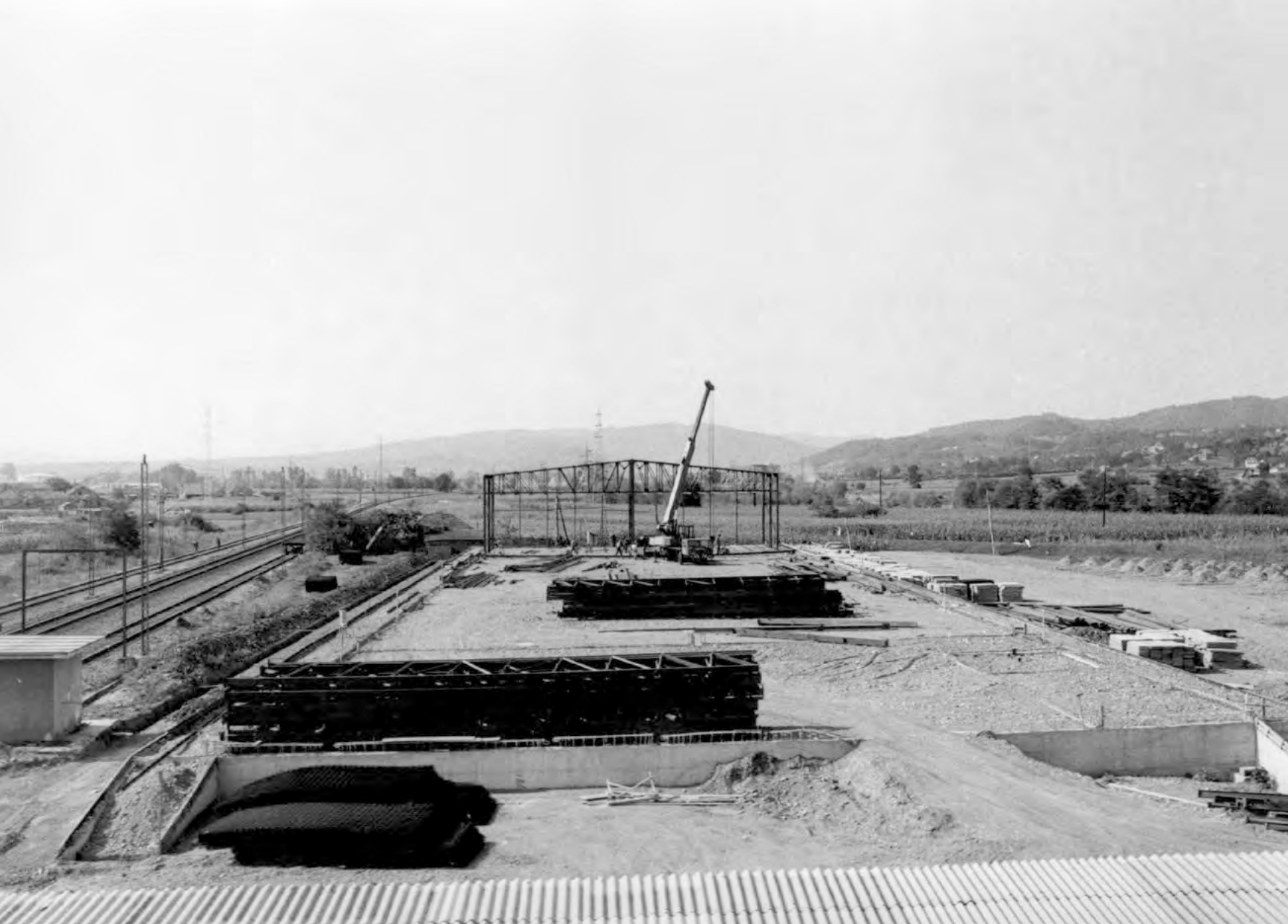

Боро Павловић - шеф
одбора црнота
Мило Радовић - директор
и оснивач Младости
Борис Николић - први техни
к директор Младости

Dragoljub Miško Radović (1922-1989),
direktor „Mladosti“ od 1960-1983.

ПОКРЕШКИМ КОНФЕКЦИОНАРИМА ОРДЕН ПРЕДСЕДНИШТВА СФРЈ

ОДЛИЧЈЕ ЗА »МЛАДОСТ«

ИЗВОЗ »МЛАДОСТИ« 559 МИЛИОНА ДИНАРА

Конфекција »Младост« је у прошлој години остварила извоз вредан 559 милиона динара. Њене кошуље успешно су нашле пут до купаца у СР Немачкој, Холандији, Пољској, Мађарској, Чехословачкој и ДР Немачкој. — Б. П.

● УЖИЧКА ПОЖЕГА

Колективан одмор конфекционара

ХИЉАДУ запослених у Индустији конфекције »Младост« у Ужичкој Пожеги, кренуће 27. јуна на колективан годишњи одмор а вратиће се на посао 25. јула.

За време коришћења годишњег одмора великом броју радника пожешке конфекције биће омогућено да користе бањско лечење, опоравак и рехабилитацију.

Обезбеђена су места у Врњачкој, Матарушкој, Боготовачкој и Соко Бањи. Трошкове за четрнаестодневни боравак у једној од бања спосиће радна организација, а средства су обезбеђена из Фонда солидарности. (М. П.)

Ilustrovana politika,
između 1985. i 1988.

Politika,
28. april 1987.

Večernje novosti,
nedatirano

Večernje novosti,
1988.

Večernje novosti,
1988.

● ПОЖЕГА ЗА ВЕРНОСТ 1,7 МИЛИОНА

СВЕЧАНО и радно обележен је Дан најуспешнијег пожешког радног колектива Индустије конфекције »Младост« у Пожеги. За 30 година рада захвалницу и поклон честитку од по 1,7 милиона динара добили су: **Наталија Мишић, Нада Драготиновић, Слава Богичевић и Миломирке Ђебић.**

За 20 година рада у пожешкој конфекцији признање и награду добило је 75 радника, а за 10 година 51 члан колектива. М. П.

● УЖИЧКА ПОЖЕГА

»Младост« без пореза

СКУПШТИНА општине Пожега ослободила је Индустију конфекције »Младост« обавезе плаћања општинског пореза на личне дохотке запослених за 1989. годину. Томе је испуштован још раније усвојен закључак да се општинског пореза ослобађају радни колективи који своје погоне гваде из селском подручју пожешке општине.

Конфекција »Младост«, која запошљава хиљаду радника, углавном женске радне снаге, годинама је најбоља радна организација у пожешкој општини и једна од бољих међу конфекционарима Србије. Пре пет година отворила је погон у селу **Рогама**, а прошле године почео је да ради погон у **Јажвини**.

М. НАВЛОВИЋ

Mu60 – Mladost u šezdesetim ¹

U okviru višegodišnjeg istraživačko-umetničkog procesa, baveći se nasleđem i arhivom tekstilne fabrike „Mladost“ kroz istraživanje arhiva fabrike, umetničku produkciju i istraživački rad, formirao je se umetnički kolektiv *Mladost u šezdesetim - Mu60*. Bavljenje temom kolektiviteta u polju radnih odnosa, samoupravljanja i ženskih radnih zajednica, doprinelo je formiranju zajednice umetnika/ca, tj. radnika/ca u polju savremene umetničke prakse. Zajednički narativ kolektiva jeste istorija fabrike „Mladost“, a ono što ih dodatno ujedinjuje jeste odnos lične odgovornosti prema zajednici

¹ Projekat „Mladost u šezdesetom“ je započeo 2018. i bio je podžan od strane Fondacije Jelena Šantić u okviru programa „Hrabri iskoraci u novim kulturnim praksama“.

i potreba za uspostavljanjem novih prostora emancipacije. Bogati izvori arhivske fotografije i artefakata vezanih za istoriju fabrike, sačuvani u javnim i privatnim arhivima, „ženski glasovi“ intervjuisanih bivših radnica, predstavljaju značajan audio-vizuelni arhiv pogodan za propitivanje društvenih vrednosti i odnosa zajednice prema sopstvenom nasleđu.

Mladost u šezdestoj je samo jedna od brojnih inicijativa na teritoriji bivše SFRJ, koja biva pokrenuta od strane umetnika i kuturnih radnika, a kojom se nastoji transponovati sećanje na emancipatorske poduhvate posleratnog jugoslovenskog perioda u polje savremene umetnosti. U današnjem kontekstu dehumanizovanih radnih odnosa na marginama neoliberalno-kapitalističkog poretka, u osvjetlavanje četvrte industrijske revolucije koja briše čoveka iz proizvodnog procesa, pronalazi se važnim govoriti o temama radništva i radničke klase, budući da se danas ova klasa fragmentiše i atomizira kako bi se onemogućila reprezentativnost i kolektivna borba za bolji položaj i opstanak. U traženju novih združenih metoda destabilizacije trenutnog društveno-političkog stanja, obeleženog raspodajom priorodnih javnih dobara kao što su zemlja i voda, umetnička produkcija koja nastaje u okviru kolektivne platforme *Mladost u šezdesetim*, iz polja nostalgije i pasivnog sentimenta nastoji da pređe u polje akcije kroz istraživački proces unutar kolektivnog delovanja. Kolektiv *Mladost u šezdesetim* nastoji da dekodira kulturno nasleđe jedne mikrozajednice i otvori prostor kritičkog razmišljanja unutar postojeće socio-kulturne stvarnosti.

Članovi i članice kolektiva *Mu60* su umetnice/ci: Milica Đorđević, Slobodanka Milošević, Jelena Prljević, Sreten Vuković, Uroš Pavlović, Vojislav Nedeljković i Miloš Bojović i istoričarka umetnosti Slađana Petrović Varagić.

Izdavač: NFC Filmart Požega

Za izdavača: Dejan Petrović

Urednica: Slađana Petrović Varagić

Lektura i korektura: Miloš Bojović, Slađana Petrović Varagić

Fotografije: arhivske fotografije vlasništvo firme „Mladost“ a.d,
Zavičajnog odeljenja Narodne biblioteke Požega; privatne foto
arhive sagovornica; Milica Đorđević i Sreten Vuković

Grafičko oblikovanje: Studio 2754

Štampa: Alta Nova d.o.o, Beograd

Tiraž: 300 primeraka

Zahvaljujemo se: Zlati Aleksić, Danici Babić, Gordani Bajić, Milošu
Bojoviću, Milesi Bojović, Emi Ilinčić, Radmili Ilić, Ružici Korać,
Zoranu Lukoviću, Staki Novaković, Božani Petrović, Jasminki Đurić,
Olgi Marković Šumarki, Milošu Miloviću, Vesni Perišić, Vesni Nikolić,
Jeleni Prljević, Biljani Radović, Petru Mićoviću

Filmart

ISBN-978-86-915945-7-2